

SANT LLORENÇ DEL BOSCH (LES ERMITES DE SANT LLORENÇ I SANT JERONI, LA MUNTANYA DE LA VILA I EL BOSCH DE VALLS)*.

Ester Fabra i Salvat

*Jordi París i Fortuny ***

El treball realitzat sobre Sant Llorenç - l'única ermita i un dels indrets més característics del municipi de Valls-, sorprendrà molts lectors que tinguin un coneixement mínim de l'existència d'aquest paratge de la muntanya de la Vila.

Fa impressió conèixer els vincles històrics i socials de l'ermita amb els vallencs i l'excelsa qualitat de la seva vegetació, si, tot plegat, ho comparen amb l'estat deplorable que té avui, gràcies a la màniga ampla, a la irresponsabilitat de massa governants i d'uns quants vallencs d'aparador. Tota la zona muntanyenca a ponent del Bosch de Valls s'està convertint en un immens i il·limitat desert.

El pacifisme impotent davant la flagrant destrucció progressiva que patim no és pas una abdicació, sinó una denúncia permanent que hem de refregar, sense manies, per la cara d'aquests somrients polítics de Valls, de Tarragona i de Barcelona, que passen de tot el que no els convé.

D'acord amb la llei, els canvis de propietat no han suposat mai la desamortització de l'ermita. D'altra banda, Valls no ha renunciat a l'ancestral pas -avui bloquejat- des del camí de Sant Llorenç fins a l'ermita, ni als drets d'accés als boscos i a les muntanyes de la rodalia. Si 800 anys d'història i de legítims drets públics poden esborrar-se, ara, a cops de telèfon i de talonari ¿quin futur espera a aquest país?

Us posem a l'abast aquest treball, inserit a la revista Quaderns de Vilaniu/Miscel·lània de l'Alt Camp (Butlletí de l'IEV), en el qual es dona a conèixer què és Sant Llorenç i què representa. Cal llegir-lo i divulgar-lo, perquè tothom compregui -a través del breu con-

* Premi RODON-GIRÓ 1988 de la Fundació Ciutat de Valls.

** Els apartats 3, 4, 6 i 7 han estat elaborats per Ester Fabra; els apartats 5 i 8 per Jordi París; i els apartats 1 i 2, respectivament, per J. Castellet i F.X. Salat, de la Comissió de Natura de l'IEV.

tingut d'aquest estudi-, quin és el preu que en patrimoni i història d'aquest poble, estem pagant a canvi de res.

Comissió Permanent de l'Institut d'Estudis Vallencs

1. L'entorn natural de Sant Llorenç.

Geologia.

Acostumats a la monotonia del paisatge geològic de la plana que ocupa Valls, la zona de l'ermita de Sant Llorenç marca un canvi de paisatge geològic i es presenta com l'inici dels relleus de les Muntanyes de Prades.

La zona de Sant Llorenç ocupa terrenys pertanyents a l'Era Paleozoica. Concretament, trobem pissarres, que corresponen al Silurià, marcadament de caràcter àcid, sobre de les quals es presenten, en forma de taques, materials calcaris corresponents al Devonià i que són explotats per una pedrera.

Cap a l'oest, a la zona de Picamoixons, trobem perfectament constituïdes les successions que formen les Muntanyes de Prades. Així que anem ascendint, trobem el material vermell sedimentari corresponent al Buntsandstein, a sobre trobem les tres capes de materials corresponents al Muschelkalk, l'inferior i el superior, de caràcter calcari, i el mitjà, constituït per gresos de color vermell. Aquestes quatre unitats corresponen a materials més moderns que els anteriors i pertanyen a l'Era Mesozoica.

Immediatament, cap al Nord, trobem una extensa zona que inclou part del Bosch de Valls i part de les Guixeres i que correspon a materials majoritàriament àcids i que cal classificar dins del Carbonífer.

A pocs metres de l'Ermita i en direcció Est o bé Sud, ens trobem ja amb materials recents de deposició, corresponents a l'Era Quaternària. La diferència, la marca una falla que es troba enterrada i que degué propiciar la formació de la depressió Valls-Reus, on la zona corresponent a l'eix Valls-Reus es degué enfonsar.

Resumint, la zona de Sant Llorenç es presenta interessant ja que és un dels pocs llocs de la vora on trobem materials que corresponen a l'Era Paleozoica, amb una antiguitat de 438 a 286 milions d'anys.

Vegetació.

La vegetació de la zona de Sant Llorenç, a part d'altres factors, ve condicionada per la geologia una mica particular, que ja s'ha descrit anteriorment, i, per altra banda, està fortament condicionada per la presència humana, que hi ha exercit un fort impacte i que exerceix un impacte brutal en l'actualitat modificant extraordinàriament el paisatge.

L'alternança de materials calcaris i silícis (o en tot cas àcids) permet el desenvolupament de dos tipus diferenciats de vegetació. L'un en els llocs de terrenys àcids corresponents al Solurià, i que permet la presència, a la part davantera de l'Ermita i cap a la zona de la riera dels Frares, d'una vegetació típica d'alzinar litoral. Aquesta vegetació es troba alterada per l'acció antròpica, però encara hi podem veure alguns exemplars de marfull, d'aladem i de llentiscle, entre d'altres. A part, aquesta acció antròpica ha portat a l'aparició, cada vegada més abundant, del pi blanc. La presència d'un substrate àcid permet l'existència, a la zona, del roure cerroide, que té tendència a créixer cap a la zona de la riera dels Frares, on la humitat és més elevada. Aquest roure va acompanyat amb

Foto antiga de Sant Llorenç, amb el lledoner al costat. (Foto cedida per la família Fonoll).

la presència de la severa (molt escassa), de l'arç blanc i d'altres espècies.

L'altre tipus de vegetació de què parlàvem és el que hi ha establert sobre el terreny calcari, que trobem darrera l'ermita i cap al Nord. Aquesta vegetació, molt degradada, està a cavall entre les brolles mediterrànies, la garriga i inclús, pel tipus de plantes que s'hi troben, podríem dir que estem dins d'una màquina litoral. Aquest tipus de vegetació es caracteritza per la seva alçada (1 a 1'5 m.) i per la presència d'arbusts del tipus del garric, el llentiscle, l'ullastre i el margalló. Aquest tipus de vegetació prové de la degradació de l'alzinar, present antany. Aquesta vegetació està acompanyada pel pi blanc, encara que de forma molt poc abundant.

Cal destacar la destrucció que sofreix el margalló, l'única palmera autòctona de les nostres contrades, protegida per una llei del Parlament Català, que veu, incomprendiblement, com l'Administració no fa res per protegir-la com cal.

Per l'interès de la zona, caldria emprendre un estudi, en profunditat, dels valors naturals de la zona de Sant Llorenç i el Bosch de Valls com a components d'una unitat geològica prou ben definida. Estudi que s'hauria d'emprendre abans que la destrucció d'aquests paratges sigui un fet.

2. Fauna.

La fauna de la demarcació natural de Sant Llorenç està representada per artròpodes, amfibis, rèptils, ocells i mamífers. Aquest conjunt de grups d'animals està interrelacionat amb la vegetació. Si aquesta es modifica per un impacte paisatgístic brutal, la subsistència de la fauna trontolla i l'equilibri natural de l'ecosistema desapareix.

La destrucció que afecta, any darrera any, l'entorn de Sant Llorenç, ens suggereix poca sensibilitat per part de l'administració. Doncs bé, el major nombre d'animals que habiten a Sant Llorenç són espècies protegides perquè són poc abundants, perquè tenen interès ecològic, i d'interès per l'agricultura, com ara: rèptils, amfibis, ocells i mamífers.

El grup dels artròpodes, que són els més abundants pel que fa a nombre d'individus, tot i no tenint cap espècie protegida, constitueixen la base de subsistència de les altres, que sí que ho estan.

L'àrea de Sant Llorenç necessita un projecte generós, amb segell d'urgència. Hi està en joc la continuïtat de moltes espècies d'animals i vegetals, i la desertització del nostre patrimoni local.

Artròpodes.

Insectes: *Papilio machaon*, *Pieris brassicae*, *Erodryas aurinia*, *Saturnia pyri*, (Lepidòpters). *Eumenes pedunculatus*, *Apanteles glomeratus*, *Polistes gallicus*, *Apis mellifera*, (Himenòpters). *Acheta domèstica*, *Gryllus campestris*, (Ortòpters). *Nezara viridula*, *Graphosoma lineatum italicum* (Xinxes). *Coccinella septempunctata*, *Blaps lusitànica*, *Oryetes nasicornis*, *Diochrysa fastuosa*, *Leptinotarsa decemlineata*, (Coleòpters). *Forficula aricularia*, (Dermàpters). *Calliptamus barbarus*, *Truxalis nasuta*, *Gryllotalpa gryllotalpa*, (Octòpters). *Mantis religiosa*, (Dictiòpters).

Miràpodes: *Scolopendra cingulata*.

Aràcnids: *Drassodes lapidosus*, *Haplodrassus signifer*, *Meneumerus semilimbatus*, *Buthus occitanus*.

Amfibis.

*Anurs: *Rana redibunda* (Granota verda), *Hyla meridionalis* (Reineta), *Bufo bufo* (Calàpet), *Bufo calamita* (Gripau).

Rèptils.

*Sauris: *Tarentula mauritanica* (Dragó), *Lacerta lepida* (Llangardaix comú), *Podarcis hispanica* (Sargantana de paret), *Psammodromus algirus* (sargantana).

*Ofidis: *Elaphe scalaris* (Serp blanca), *Malpolon monspessulamus* (Serp verda), *Natrix maura* (Serp d'aigua).

Mamífers.

Insectívors: **Erinaceus europeus* (Eriçó comú), *Suncus etruscus* (Musarayna nana), *Crocidura russula* (Musaranya comuna),

Carnívors: *Vulpes vulpes* (Guineu), *Mustela nivalis* (mostela).

Lagomorfs: *Oryctolagus cuniculus* (conill).

Rosegadors: *Sciurus vulgaris* (Esquirol), *Mus spretus* (ratolí).

Quiròpters: **Pipistrellus pipistrellus* (Rata pinyada).

Ocells.

*Falcons: *Falco tinnunculus* (Xoriguer).

Gal.linacis: *Alectoris rufa* (Perdiu).

Columbiformes: Columba Palumbus (Tudó).

*Estrigiformes: Otus scops (Xot), Tyto alba (Òliba), Athene noctua (Mussol comú).

*Coraciformes: Merops apiaster (Abellerol), Upupa epops (Puput).

Paseriformes: *Motacilla alba (Cuereta blanca), *Erithacus rubecula (Pit-Roig),

*Turdus merula (Merla), Turdus viscivorus (Griva), *Phoenicurus ochruros (Cotxa fumada), *Parus major (Mallarenga carbonera), *Fringilla coelebs (Pinsà comú),

*Carduelis carduelis (Cadernera), Serinus serinus (Gafarró), Passer domesticus (Pardal comú), Sturnus vulgaris (Estornell vulgar), Pica pica (Garsa).

Nota: Totes les espècies assenyaladaes amb un astèrisc estan protegides per la llei de protecció dels animals, 3/1988 aprovada pel Parlament de Catalunya.

3. Les ermites de Sant Jeroni i Sant Llorenç del Bosch.

Història d'uns edificis.

Les ermites de Sant Jeroni i de Sant Llorenç pertanyen a l'antic territori de la partida de Rocabrúna, avui Picamoixons. Aquests eremitoris tenen el seu origen en la voluntat d'alguns cristians de portar una vida contemplativa i d'oració en llocs apartats, al bosc o en cruïlles de camins o travesseres de rius, on ajudaven a qualsevol necessitat. Per subsistir, es dedicaven a treballs agrícoles i ramaders.

L'origen de les nostres ermites no es pot determinar, ni tan sols podem recórrer a l'arqueologia, perquè Sant Jeroni fou modificada pels caputxins durant el s. XVI, i Sant Llorenç fou remodelada, el segle passat, per la família Pié.

Arquitectònicament, Sant Llorenç es qualifica com a romànica (s. XII). Una capella de petites dimensions, característica de les ermites de muntanya, es troba situada entre mitgeres, en haver-se-li afegit amb posterioritat dues edificacions, a banda i banda. La porta és d'arc de mig punt i té, al damunt, un petit rosetó. La coberta és a dues vessants. A la façana, es poden apreciar vestigis d'una mostra decorativa que indica que, en altres temps havia estat pintada ¹.

Totes dues ermites són molt petites. A Sant Jeroni, no hi devien cabre més d'una trentena de persones. La de Sant Llorenç és una mica més gran. La primera medeix uns 5m. de llargària per 3,20 d'amplada, mentre que la segona fa uns 7m. de llargària per 5 d'amplada.

Avui, el convent de Sant Jeroni està tot enderrocat. Només en resten tres o quatre parets. Sant Llorenç va tenir més sort, ja que fou remodelada al segle passat, especialment a l'interior. La família Pié, la qual va accedir a la propietat dels terrenys el 1875, va portar a terme importants obres i hi bastí una casa, per al seu ús, al costat. A principis d'aquest segle, l'interior de la capella es composava tan sols d'un retaule en què es venerava una talla en fusta del Sant després que n'hagués desaparegut l'antiga imatge de marbre. Durant la guerra civil, la figura fou cremada, i se n'hi col·locà una de nova, al cap d'uns anys, mercès a l'interès dels propietaris del terreny, srs. Veciana-Dasca.

1. Fitxa del Servei del Patrimoni Arquitectònic. Feta per E. Giménez. IV-83.

Extret del document de la Santa Visita efectuada el 17. Desembre. 1723 per l'arquebisbe de Tarragona, Manuel de Samaniego y Jaca, a les dues ermites, comptem amb una extensa descripció d'ambdues:

"... que el altar principal con invocación de Sn. Lorenzo hay ara y cruz, bene et decenter. Item un Sn Lorenzo de bulto nuevamente hecho todo pintado que esta muy bien con unas cortinas buenas de indianas coloradas y blancas delante. Una casulla de tafetan verde con estola y manípulo. Una alba de tela y un amito; dos corporales y un singulo de hilo bueno. Los corporales estan dentro de una bolsa. Un cobrecaliz de seda bueno de azul y coloreado. Cuatro manteles, dos de tela, uno de lienzo y otros de pifoncillo con puntas. El tejado de la ermita está muy indecente y necesita de componerse porque cuando llueve de recio, se entra la agua en la iglesia y hace mucho daño a las paredes de la ermita y iglesia. La casa de la ermita amenaza ruina por estar las maderas podridas y así encargamos a los Regidores cuiden de ella o manden cuidar a quien tiene obligación para conservación de dicha iglesia y ermita".

"... que el altar principal con invocación de dicho San Gerónimo, hay ara y cruz, bene et decenter. Al altar hay un San Gerónimo de piedra blanca. Cuatro manteles, dos de pifoncillo y dos de tela y ambos con puntas y estan bien tratadas. Un frontal de Indianas usado. La vuelta y pavimento de la iglesia está bien. Un misalillo chico, advirtiendo, que la casa y texados de dicha hermita está que amenaza ruina a causa de haver algunas maderas podridas ya casi separadas de la pared, y por tanto encargamos a los Regidores hagan todo lo possible para que con la mayor brevedad se ataje la ruina que dicha hermita amenaza siendo los Regidores los que gobiernan"².

L'arquebisbat vigilava regularment l'estat de conservació de les ermites instant la Universitat de Valls a mantenir-ne la decència. Pràcticament, en la majoria de les visites recollides en el Llibre de Sta. Visita, guardat a l'Arxiu Parroquial de St. Joan, trobem mencions entorn al deteriorament dels edificis. Fins i tot els advertiments al Comú s'acosten a l'amenaça tant de tipus econòmic com espiritual. Així, en Josep Linas, Arquebisbe de Tarragona, durant la Sta. Visita de 4. Setembre. 1702, fa el següent requeriment:

"Item per quant avem trobat que en las Hermitas de Sta. Magdalena, St. Geroni y S. Llorens plou. Manam als jurats de la Vila de Valls, las fassan adobar, de calitat que no's plogue y se posen ab tota decència, lo que manam en pena de 25 lliures y en subsidi d'excomunió"³.

2. Llibre de Sta. Visita. 17. Desembre. 1723. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

3. Llibre de Sta. Visita. 4. Setembre. 1702. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

Durant una època, a Sant Llorenç, s'hi feien festes dels veïns del Bosch de Valls. (Foto cedida per la família Fonoll).

Durant la Sta. Visita de 7. Agost. 1753 feta pel Pvre. Josep Bellver, en trobar-se la seu Arquebisbal vacant, es produeix una queixa formal als regidors de la vila davant la descurança que hi havia a Sant Llorenç:

“Item havem visitat las hermitas de Snt. Geroni y la de Snt. Llorens, y nos barem que la de Snt. Geroni està ab tota decència per celebrarse en dia 10 Snt. Sacrifici de la missa, pero la de Snt. Llorens està indecent per plourerse en ella y manam als Regidors de la present Vila que observen lo que se'ls manà per lo Ilustríssim senyor Dr. Pere de Copons y de Copons, Arquebisbe de Tarragona en lo Decret de la visita de l'any 1737 al que nos referim”⁴.

Les referències entorn a les esglésies, les anirem trobant en els llibres de Sta. Visita fins el primer quart del s. XIX, malgrat que les dades entorn a Sant Jeroni van gradualment desapareixent i ja, en el s. XIX tan sols veiem esmentada la visita a l'ermita de Sant Llorenç.

Durant la Sta. Visita de 21. Agost. 1760, feta per Josep Martí, Rector de l'Aleixà, trobem una més extensa descripció dels ornaments, vestidures i altre parament de taula amb què s'havien dotat per als oficis religiosos, i també, de les carències que s'evidenciaven:

4. Llibre de Sta. Visita. 7. Agost. 1753. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

“Visitant las hermitas de St. Geroni y de St. Llorens trobam que si be els altars majors de ellas estan ab la deguda decencia pero los altars laterals de una y altra no tenen lo menor adorno; manam que no se celebre en algun de dits altars colaterals la Sta. Missa fins que hi hagi los necessaris de ara, Sant Christo, Sacras y estovalles, y respecte que dos únicas casullas, que hi ha en la hermita de St. Geroni son de color blanch, ordenam y manam al hermità o a qui especteia que a la primera oportunitat compre un corte de color encarnat per una cenefa, o pla per la casulla de tafetà blanc, y juntament stola, maniple, un cobrecalze, a fi de poderse'n valer també en dies en que deu celebrar-se ab ornaments de color encarnat...”⁵.

Diverses foren les vegades que Sant Llorenç restà tancada al llarg dels s. XVIII-XIX fins arribar al seu actual abandonament. Els motius són diversos, ja siguin d'índole moralista ja per la precarietat del seu manteniment.

Durant la Sta. Visita efectuada per l'Arquebisbe Jaume Creus i Martí el 17 Juny. 1825, aquest ordena suspendre els oficis religiosos a l'ermita fins que l'Ajuntament no l'adecentés i l'Arxiprestat la declarés suficientment proveïda. Havia finalitzat la guerra del francès i, de ben segur que l'església n'havia sofert els estralls:

“21. Por cuanto hemos notado que la Capilla pública del Manso de Moragas carece de los ornamentos necesarios para el St. Sacrificio y de campana para convocar el Pueblo, mandamosla suspender y la suspendemos hasta que visitada por el cura Párroco la declare suficientemente provvista. En este caso podrá celebrarse, de nuevo, en dicha capilla, mandando que en los dias festivos de guardar, se explique que el celebrante, al tiempo del ofertorio, un punto de catecismo o se lea una plática del libro titulado “Alivio de Pastors”. Todo lo que mandamos bajo pena de suspensión. Lo mismo se entiende en junto a la Hermita de San Lorenzo exortando al Ayuntamiento de la Villa de Valls a que procure dejar la corriente lo más pronto posible a fin de que puedan en ella cumplirse las disposiciones de algunos pios fundadores”⁶.

Al cap de tres anys, l'ermita torna a estar tancada al culte per manament de l'Arquebisbe Antoni Fernando de Echanobe i Zaldibar:

“22. Encargamos que dentro de cuatro meses se ponga campana en la torre de la capilla pública de San Lorenzo y de lo contrario prohibimos se celebre misa en ella”⁷.

Totes dues ermites i llurs terrenys, eren béns comunals i, per tant, del Comú de Valls. Tanmateix, sota el patronatge de l'Ajuntament, en tenia usdefruit el mestre de capella de Sant Joan. El benefici de Sant Llorenç fou fundat per Guillem Poloter i establia la

5. Llibre de Sta. Visita. 21. Agost. 1760. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

6. Llibre de Sta. Visita. 17. Juny. 1825. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

7. Llibre de Sta. Visita. 23. Juny. 1828. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

celebració de dues misses a l'any. El 1760 era d'una lliura vuit sous (a 14 sous cada una) mentre l'any 1762 havia agumentat a una lliura onze sous.

“37. Beneficio bajo la Invocación de San Lorenzo: lo obtiene Francisco Monguió y Guerra. Presbítero residente. Percibe: 1 libra, 11 sous=Deverá celebrar en cada año dos missas”.⁸

Així mateix, durant la Sta. Visita de 21. Agost. 1760, l'Arquebisbe, vetllant pel compliment la disposició del seu fundador, instava el benifet a complir amb el que hi havia establert en el benefici:

“37. Ordenam al obtentor del benefici baix la invocació de St. Llorens fundat per Guillem Poloter, que avui és lo Rnt. Francisco Monguió y Guerra. Pvre. que per rahó dels reddits de 2 lliures 7 sous denunciats en las visitats de 1737 y 1747, cumplesca en lo carrech de celebrar dos missas que se li imposà en ditas visitats”⁹.

Aquest benefici, però, es va suprimir després, en no arribar els recursos de la Comunitat per mantenir-lo.

L'any 1782, els regidors Dr. Josep Anton Nin, Mateu Martí, Josep Ixart, Domingo López, Joan Cañellas i Francesc Figuerola van acudir al Sr. Arquebisbe demanant que:

“Deseando que su Divina Majestad sea honrado conforme en los demas pueblos de conocida distinción y que estos vecinos logren la proporción de educar a sus hijos en el arte de la música...”¹⁰.

Es restablí el benefici de mestre de capella, que gravava a cada una de les ermites (Sant Llorenç i Sta. Magdalena) amb la pensió de 35 lliures anuals. La demanda fou atesa i concedida per D. Joaquim de Santian, Arquebisbe de Tarragona, el 17 de Gener de 1784¹¹. A la Memòria de la Comunitat de Preveres de Valls, datada l'any 1805, apartat Fundacions, trobem que per les misses celebrades a Sant Llorenç s'havien pagat la quantitat de 3 lliures i 8 sous per cada missa que es fes de més¹². Així mateix, en Josep Piñas i Mercadé ens informa que el rector de Sant Joan tenia l'obligació de portar, cada any i el dia de la Candelera, un ciri de tres unces a cadascuna de les tres ermites vallenques¹³.

8. Llibre de Sta. Visita. 29. Setembre. 1767. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

9. Llibre de Sta. Visita. 21. Agost. 1760. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

10. J. Pont, Pvre: "Les ermites de Sant Llorenç i Sant Geroni". Almanaque de Valls. Valls, 1908. Imprenta E. Castells. Pgs. 57-60.

11. EFEMERIDES. La Crònica de Valls. 21. Gener. 1928. N. 1175.

12. Memòria Comunitat Preveres de Valls

Secció: Església

Sèrie: Sant Joan

Sub-sèrie: Comunitat de Preveres

Lligall: 16 Teg: 24 (Doc. 59)

AHCV

Anteriorment, hem assenyalat que Sant Llorenç pertanyia al Comú de Valls, malgrat que l'usdefruit d'aquesta ermita i dels terrenys, el tenia el mestre de Capella de Sant Joan. Amb la primera onada desamortitzadora portada a terme per Mendizábal i Espartero, les vendes es van limitar als béns del clergat; posteriorment, Madoz prosseguí la tasca, entre el 1859 i el 1886, i aleshores afectà els béns civils i els eclesiàstics.

En aquesta operació, es partia de dues premisses: La primera consistia en tornar a vendre béns eclesiàstics, per bé que no es tractés de nacionalitzar-los, com ho havia fet Mendizábal, sinó que es pensava en compensar l'Església amb títols del deute i que, a la fi, es va portar a terme amb l'acord de les mateixes autoritats eclesiàstiques.

En segon lloc, es pretenia la venda d'una part considerable dels béns comunals dels pobles, a la vegada que dels de l'Estat i els de les institucions de beneficència i d'instrucció pública, compensant-les també amb una renda perpètua garantida pel deute públic que es donava a Ajuntaments i a institucions.

Eren declarats béns del clergat subjectes d'alineació tots els pertanyents als **individus o corporacions eclesiàstiques**, sense importar el nom, l'origen o les clàusules de llur fundació, a excepció de les capellanies col·latives de sang o patronat de naturalesa semblant. També eren considerats béns del clergat tots aquells que originàriament havien pertangut a l'Estat, bé que haguessin estat retornats amb motiu de la Llei de suspensió de la desamortització de Mendizábal-Espartero; com també tota la propietat de la mateixa procedència descoberta posteriorment.

Als inventaris, no s'hi incloïen els palaus, les hortes, els jardins i altres edificis dedicats a l'ús i esbargiment dels bisbes i els horts i camps annexos, els immobles dels seminaris conciliaris, les cases de correcció, d'eclesiàstics i **tots aquells edificis que servien per al culte i habitació del clergat regular d'ambdós sexes**. Una àmplia regulació de les vendes eclesiàstiques que fou exhaustivament compilada en el **Conveni Estat Espanyol-Santa Seu del 25 d'Agost de 1859**.¹⁴

Si ens hem recreat en explicar els conceptes desamortitzadors que varen regir en les vendes religioses del període 1859-86, ha estat per tal d'aclarir i de puntualitzar algunes afirmacions que s'han divulgat respecte dels moments durant els quals l'ermita i les terres del seu voltant van ser "desamortitzades" d'acord amb l'operació Madoz de venda de béns civils i eclesiàstics.

Per un costat, el Comú de Valls era el propietari de Sant Llorenç. Per l'altre, l'usdefruit, el tenia el mestre de capella de Sant Joan.

Si ens apropem a les fonts primeres del procés desamortitzador i de venda, trobem que la terra és classificada dintre de l'apartat de "terres pertanyents al clergat secular-rústica" i amb la denominació de:

-
13. Piñas i Mercadé, Josep: "L'ermita de Sta. Magdalena". CULTURA. Maig 1987. N. 463. Pàgs. 16-20.
 14. Per a una informació més detallada d'aquest procés desamortitzador, consulteu: Rovira i Gómez, Salvador J: "La desamortització de Madoz a la província de Tarragona". Pub. de la Dip. de Tarragona. 1987.

Aquesta foto ens permet veure les grans dimensions del lladoner que hi havia al costat de Sant Llorenç (Foto cedida per la família Fonoll).

“Sembradura i garrofers; partida el Bosch. 32,85 a.”

La primera escriptura de venda feta el 12. Març. 1872, davant del notari tarragoní Pau Antoni Miracle y Baldrich, a favor d'Isidre Tarragó y Sanahuja, advocat i veí de Valls, especifica encara més en destacar que la finca prové de l'organista de Valls i es descriu com **“Una tierra sembradura, algarrobos y un almez muy grande, de extensión cincuenta y cuatro centimos, sita en el término de la citada villa de Valls, partida judicial de la misma y partida del Bosch, denominada San Llorens”**.

La finca fou taxada en 1300 ptes. i capitalitzada en 900 pts. Posada a subhasta el 17. Març. 1870, fou adquirida per Isidre Tarragó i Sanahuja per la quantitat de 3.875 pts. de les quals, en va abonar un primer termini de 193 pts. amb 75 cèntims el 19. Novembre. 1871, mentre que la resta l'aniria lliurant en dinou pagaments iguals de 193 pts. amb 75 cèntims cada un, cada 29 de novembre de cada any, fins el 1890. (Veure ANEX 1).

Així doncs, n'Isidre Tarragó fou el primer propietari de la finca on es troba Sant Llorenç, després de la desamortització. Però ha de quedar clar que l'ermita, com a edifici de culte que és, no es va poder desamortitzar, ja que el Conveni Estat Espanyol-Santa Seu de 1859 ho prohibia; així mateix, a la primera escriptura notarial de venda que hem estat comentant anteriorment, la terra és designada com a **terra sembradura, garrofers i gran lladoner**. Si bé és cert que l'escriptura fa referència a l'ermita i a la casa de l'ermità, no diu que estiguin a la venda. Diu textualment:

“se halla enclavada en esta tierra una ermita y casa par el hermitaño compuesta de planta baja con el corral, primer piso y desvan...”

N'Isidre Tarragó fou un propietari merament testimonial, ja que, el mateix dia que fou nomenat propietari legal de la finca, la va vendre a Eduard Albafull i Freixas, comerciant de Reus. En Tarragó era un **testaferro**.

El procés desamortitzador facilità l'aparició d'una sèrie d'individus que es dedicaven a rematar finques, no amb la intenció de reservar-se-les sinó de traspasar-les. Aquest grup de compradors, autèntics homes de palla que actuen per d'altres, eren coneguts amb

el mot de testaferrós.

Alguns actuen esporàdicament i ocasionalment per familiars o amics, altres són veritables agents de compra i venda que actuen per aconseguir beneficis.

D'Isidre Tarragó i Sanahuja, en sabem que rematà tretze finques a l'Alt Camp, tres de les quals, les cedí al reusenc Eduard Albafull.

La segona escriptura notarial de venda, datada, com ja hem dit anteriorment, el mateix 12. Març. 1872, davant el mateix notari Pau Antoni Miracle y Baldrich, recull els mateixos termes de la primera escriptura. A més d'especificar que la terra prové "de una finca del organista de dicha villa de Valls", al primer capítol precisa que la venda per part de l'Estat es realitzà segons les lleis de Desamortització per la venda dels béns del clergat "...a cuya clase según se deja expuesto pertenece la finca de que se trata,...".

Amb l'adquisició de la propietat, n'Eduard Albafull pagava a Isidre Tarragó les 193 pts. amb 75 cèntims que aquest havia abonat en concepte del primer termini de compra que s'havia establert. El pagament es realitzava al comptat, amb monedes d'or, plata i calderilla i, així mateix, el comprador es feia càrrec de les 3.681 pts. amb 25 cèntims restants per tal de completar el preu total de la venda. (Veure ANEX 2).

N'Eduard Albafull ja posseïa altres finques a la partida del Bosc:

1. Una finca d'avellaners; oliveres; vinya i sembradura de 91,26 a.
2. Una horta; vinya; avellaners i garrofers de 295,07 a.

A més, tenia una horta i vinya de 106,51 a. a la partida d'en Freixa, i una horta de 29,81 a. a la partida de les Isles, totes comprades aprofitant la desamortització, el 1870.

El 27. Novembre. 1875, n'Albafull va vendre la propietat de Sant Llorenç a Francesc Pié i Costas, mestre de Valls i a la seva muller, Rosa Vives i Jaumejoan, els quals ja posseïen la muntanya de la Vila de 2.927,01 a.

Juntament amb aquesta finca, es van vendre en la mateixa escriptura notarial, dues peces més de terra, també incloses dintre de la denominació "Sant Llorens" formada per: 1er. Avellaners, oliveres, vinya, sembradura i erm de 91 a. 26 centiàrees d'extensió. 2on. Regadiu, vinya, avellaners, garrofers i erm de 295 a. 7 centiàrees d'extensió.

La venda de la primera de les peces de terra, és a dir, la que inclou l'ermita, es féu pel mateix preu que la que fou adquirida pel Sr. Albafull, és a dir, 3875 pts. (Veure ANEX 3).

Amb l'arribada de la família Pié a Sant Llorenç, l'ermita recobrà passats esplendors. Els propietaris hi bastiren una casa al costat de l'edifici religiós per al seu propi ús, van restaurar la capella i es recuperà el tradicional Aplec. Però aquests moments foren fugissers. Amb l'arribada del nou segle, el lloc tornà a enllangorir. Entre 1926-27, són nombrosos els anuncis al setmàni "La Crònica de Valls" per tal de llogar la casa bastida per la família Pié (per habitacions) com a lloc d'estiueig, fins el setembre. Una adreça barcelonina és l'única referència que ens parla dels propietaris de l'immoble. Avui, l'església roman tancada igual que els edificis annexos. Les dades més recents tan sols ens assabenten d'una certa activitat al seu hortet ¹⁵.

15. Fitxa del Servei del Patrimoni Arquitectònic. Feta per E. Giménez. IV-83.

4. Ermitans.

Ja és prou conegut que els eremitoris es trobaven sota el patronatge del Comú de la Vila de Valls. Els jurats de la Universitat en tenien cura, no tan sols de l'estat dels edificis (com ja hem pogut apreciar al capítol anterior) sinó també dels atorgaments de residència, en aquell lloc, als ermitans. És a dir, tenien el dret de recovació o concessió.

Exigien comptes dels béns existents a les ermites, si se n'havia fet bon ús o abús. I fins i tot, determinaven si la producció dels camps de la rogalia o aneys a les ermites se'ls reservava la Universitat o els concedia a l'encarregat dels edificis.

En tot cas, no hem de pensar que hi hagués una gran unitat de producció, sinó més aviat, en una petita explotació de blat i oli.

Amb el lliurament de Sant Llorenç als caputxins, l'ermità del moment fou acomiadat. La Universitat li va permetre endur-se les garbes de blat que havia treballat aquell any, però la collita de l'any anterior, de vi i d'oli, va restar en poder del Comú.

Alguns ermitans foren individus d'una certa instrucció. Així, trobem el cas del Mestre Alfons Oller (possiblement Mestre en Arts d'algun Estudi General) el qual fou recomanat pels monjos de Poblet per dirigir les predicacions i els actes litúrgics del Divendres Sant de l'any 1455. Però, la majoria eren humils pagesos que explotaven les petites terres de la rogalia, a la vegada que gaudien d'una casa al mateix lloc, com a vivenda. No hi mancaven les demandes per fer d'ermitans, malgrat els pocs recursos econòmics que aquesta terra oferia.

La documentació tant ens parla de l'ermità de Sant Jeroni com de l'ermità de Sant Llorenç. Sembla que totes dues formaven un tot. La proximitat d'ambdues ho feia possible i així veurem que, en arribar els caputxins a Sant Jeroni, el Comú els concedeix també Sant Llorenç com a capella.

Al costat de l'ermita de Sant Llorenç i a mà esquerra, hi ha la petita casa de l'ermità. A les escriptures notariales de venda del lloc, corresponents al segle passat, la trobem descrita de la següent forma:

“Se halla enclavada en esta tierra una ermita y casa para el hermitaño, compuesta de planta baja com en corral primer piso y desvan, conteniendo la casa y ermita una superficie de ciento cincuenta y tres metros de midante...”

L'ermità, a canvi, tenia cura i guardava els edificis religiosos i portava la creu durant les funcions solemnes de Valls. Així mateix, durant les festes dedicades a NS de la Candela, el rector de la parròquia de Sant Joan donava un ciri de tres unces a l'ermità.

Durant la Sta. Visita de 21. Agost. 1760, el delegat de l'Arquebisbe, Josep Martí, fa el següent comentari:

“... y respecte que dos unicas casullas, que hi ha en la hermita de St. Geroni son de color blanc, ordenam y manam al hermità o a qui espectia que a la primera oportunitat compre un corte de color encarnat per una cenefa, o pla per la casulla de tafetà blanc, y juntament stola, maniple, un cobrecalze, a fi de poderse'n valer també en dies en que deu celebrar-se ab ornamentals de color encarnat y, així mateix, ordenam y manam al hermità de St. Llorens o qui extia, fassan compondrer

quan antes lo bocer de fusta que hi ha sobre lo altar major per evitar alguna desgràcia”¹⁶.

L'any 1782, el benefici de Sant Llorenç s'havia eliminat perquè els recursos de la Comunitat de Preveres no arribaven per mantenir el mestre de Capella (persona que tradicionalment l'obtenia); en aquell temps (i com ja hem assenyalat), els regidors de la Universitat van acudir al'Arquebisbe demanant que es restablís aquest benefici gravant-lo amb la pensió de 35 lliures amb la condició que els altres productes quedessin per al sosteniment de l'ermità el qual s'encarregaria de la decència i de la conservació del lloc. Se li concedia el dret de tenir habitació a l'ermita i de poder llaurar i treure fruit de les terres. L'Arquebisbe, D. Joaquim de Santian, donà el seu vist i plau el 17.Gener.1784¹⁷.

Alguns ermitans feren una curta estada a Sant Llorenç. Així el mestre Alfons Oller (de qui parlàvem a l'inici del capítol) se'n va anar ben aviat. Els jurats, recelosos i potser escarmentats d'altres vegades, li van demanar un inventari i que retornés a la Vila tots els objectes que aquesta li havia deixat per tal d'exercir el seu ministeri i professió, els quals pertanyien a l'hospital. No mancaven peticions per ocupar la plaça vacant.

Hi va haver famílies que se succeïren en el càrrec d'ermità. Aquest és el cas de la família Fabra, els membres de la qual es mantingueren en aquest lloc almenys durant tot el s. XIX.

El 18.Octubre.1865 es donà sepultura, al cementiri de Valls, al cadàver de Catalina Palau Padró, de noranta anys **“viuda de Jose Fabra, hermitaño de San Lorenzo”**. Aquesta és la dada més antiga que, fins al moment, hem trobat que vinculi aquesta família amb l'ermita i que ens situa (donada l'avançada edat de la difunta) a principis del dinou.

Es tracta d'una família pagesa i, com a tal, la trobarem anomenada a la majoria de partides de bateig, casament i defuncions. A Josep Fabra, el succeïx el seu fill Josep Fabra i Palau i, a aquest, el seu fill Llorens Fabra i Jornet, el qual surt expressament anomenant com a ermità a les partides de bateig d'un dels seus nebots (Anton Aubareda i Fabra) l'any 1859: **“Foren padrins Llorens Fabra, Hermità de St. Llorens y Josepha Aubareda”**. Així mateix, també el veiem aparèixer a les partides de bateig de les seves filles Angela i Tecla Fabra Terència els anys 1858 i 1863, respectivament:

“filla ilegítima y natural de Llorens Fabra, pagés de St. Llorens y de Angela Terència”.

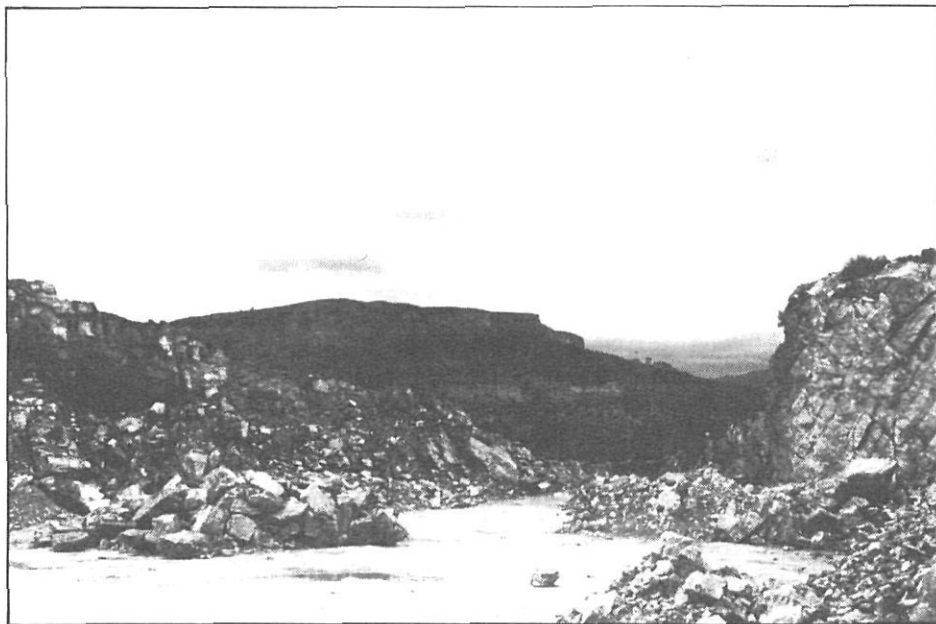
“hija legítima y natural de Lorenzo Fegria, labrador y Hermitaño de Santo Lorenzo y de Angela Terencia, consortes de Valls”.

Finalment, els darrers representants de la família, a Sant Llorens, foren en Llorens Fabra i Terència nascut el 12.Juliol.1855 i mort el 26.Maig.1924 i la seva esposa, Maria Vidal i Fàbregas, coneguda pel renom **“Sant Llorenç”**. Aquest, igual que els seus avant-

16. Llibre de Sta. Visita. 21. Agost. 1760. Arxiu Parroquial de Sant Joan (Valls).

17. Pont, J. Pvre: **“Les ermites de Sant Llorens i Sant Geroni. Almanaque de Valls. Imprenta E. Castells. Valls, 1908.**

EFEMERIDES. La Crònica de Valls. N. 1175. 21. Gener. 1928.

Estat actual de la pedrera de la Muntanya de la Vila. (Foto: J. Castellet).

passats, fou pagès que no tan sols treballà les terres de l'ermita sinó altres finques de la seva propietat.

El procés d'expropiació de la finca de l'any 1872, no afectà al càrrec. El benefici del Mestre de Capella s'eliminà, però les terres i l'edifici continuaren a cura de la família Fabra (ara treballant per als nous propietaris); una missiva adreçada per part de "**la administración Económica de la Provincia de Tarragona**" (entitat que tramitava, aleshores, totes els processos expropiadors que s'estaven portant a terme), a l'ermita de Sant Llorenç degué, segurament, informar-lo de la seva situació, malgrat que no haguem trobat, al llarg de la nostra recerca documental, el contingut íntegre de la comunicació que aquesta administració adreçà a Llorenç Fabra.

"Es el hermitaño de San Lorenzo"

1-Enero-1871

Se ha remitido el recibo reclamado a la Administración en el 17 del actual.

Sírvase V. entregar la adjunta comunicación a Lorenzo Fabra de esta vencidad, exigiéndole recibo de ella en el acto de la entrega cuyo documento me remitirá luego para unirlo al expediente de referencia.

Dios guarde a V. muchos años.

Tarragona, 26.novembre. 1870

Julian Elias

Alcalde Constitucional de Valls

Regiduria Vila

Governació Vila

Comunicats i Ordres

(correspondència Oficial 1870)

AHCV

Dionís Nomen s'establí a l'ermita a principis dels anys 20. Procedia de Vandellós i és el primer representant d'aquesta família que trobem a Sant Llorenç; a aquest, el succeïx la seva filla, Angela Nomen i el seu gendre, Josep Boada, i darrerament, la Sra. M. Teresa Fonoll Nomen fins que es va vendre la propietat al Sr. Cots.

Dionís i Angela Nomen prosseguiren les tasques i l'obra dels ermitans que els precediren. Malgrat que no vivien permanentment a l'ermita, hi passaven la major part del temps, ja que treballaven l'hort, llauraven les terres, hi tenien els seus animals i, a més (és el cas de Dionís Nomen), venien carbó i mel.

Durant els anys que Dionís i Angela Nomen exerciren com a ermitans, trobem que la propietat del terreny l'havia heretat Carme Pié i Vives, filla del matrimoni format per Francesc Pié i Rosa Vives, dels quals ja hem parlat anteriorment.

Aquesta, la trobem instal·lada a Barcelona tot i que passava breus temporades estiuenques a Sant Llorenç. És l'època en què s'insereixen nombrosos anuncis a "La Crònica de Valls" informant que es lloga la casa que la família posseïa al lloc.

A la Sra. Carme Pié Vives, la succeïx en la propietat, la seva filla Rosa Dasca i Pié i a aquesta, les seves filles Josepa i Rosa Veciana, i Dasca, propietàries de les terres fins la darrera venda al Sr. Cots.

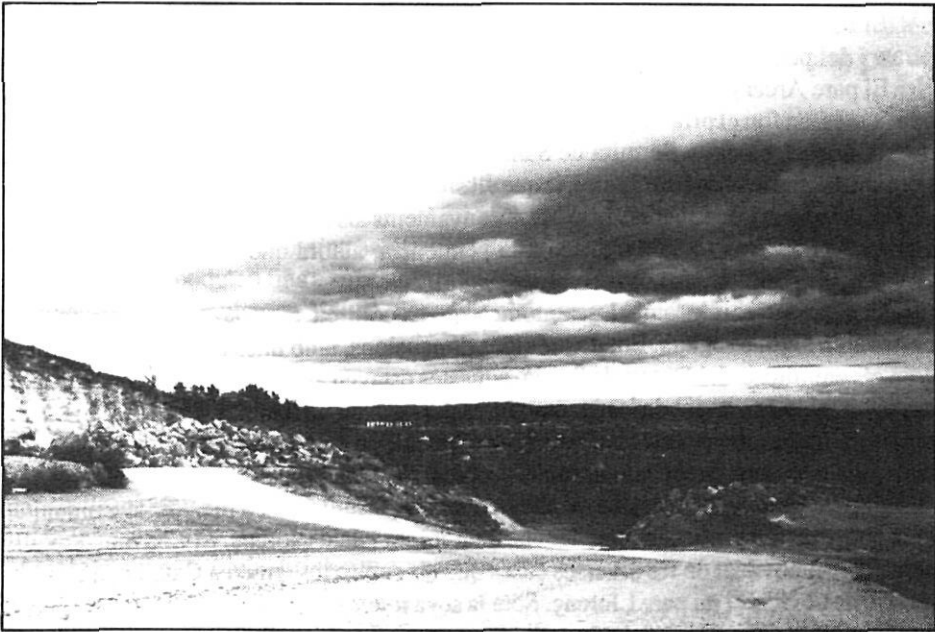
L'ermita, després de la guerra civil, restà força temps totalment desmantellada perquè es van cremar ornaments, talles i tota mena d'objectes religiosos durant la contesa, i després, els masovers la varen fer servir de magatzem. Després, la família Veciana-Dasca la restaurà; però, al mateix, temps, restringí i dificultà l'entrada de gent a la seva propietat, la qual hi anava per tal de passar un dia d'esbarjo i oci. Persones de Valls, Picamoixons o de les masies veïnes que anaven a Sant Llorenç a sentir missa el dia del Sant i, especialment, per Setmana Santa. L'afluència era tanta que la masovera, Àngela Nomen, feia uns calers de més, muntant una paradeta d'anissos, caramels i altres llaminadures a l'obra del lledoner de la plaça.

5. Els caputxins a les ermites.

Un episodi breu, però destacat, en la història de les ermites, fou la presència de la Comunitat Caputxina.

Els caputxins han estat una ordre que s'ha caracteritzat per la pobresa i el servei, i la seva presència a la ciutat de Valls va ésser molt important -cinquanta-quatre vallencs en van vestir els hàbits-¹⁸.

18. Informació facilitada per Pare Cardona, caputxí, extreta de diversa documentació caputxina.

Des de l'entorn de Sant Llorenç es pot veure una bona panoràmica de Valls i la seva rodalia. (Foto: J. Castellet).

La primera fundació dels caputxins a la península fou a Sarrià, l'any 1578. I al cap de pocs mesos, abans d'acabar l'any, el pare Arcàngel Alarcón de Tordesillas, anà a oferir-se a l'arquebisbe de Tarragona, Dr. Antoni Agustí, per tal de demanar-li permís per a fundar a la diòcesi de Tarragona.

Tot i que l'arquebisbe no veia amb bon ull l'estil de vida caputxina, va autoritzar que el Comú de Valls els oferís la capella de Santa Magdalena, propera a la vila, per fer-hi estada. Cal dir que els caputxins no construeixen mai de nou la seva casa. Les seves constitucions els ho prohibeixen, s'hostatgen en els edificis que els ofereixen.

El pare Arcàngel Alarcón i el pare Josep de Rocabertí, de Barcelona, van venir a fundar a l'ermita de Santa Magdalena, i el dia 2 de Març de 1579, al pare Arcàngel donava l'hàbit caputxí a fra Mateu de Barbastre. Però l'ermita no acabava de fer el pes als caputxins, perquè era massa propera a la vila i no era "prou convenient".

Es dirigiren novament al Comú i aconseguiren que els cedissin l'ermita de Sant Jeroni i feren fora, així, l'ermità que s'hi hostatjava.

L'eremitori fou arranjat per transformar-lo en convent. Hi associaren l'ermita de Sant Llorenç per poder recaptar l'aigua. La documentació caputxina ens diu clarament que l'ermita no tenia aigua sinó sols una petita cisterna ¹⁹.

19. A.P.C.C. *Llibre de Valls* 14.

El 20 de Maig de 1579, cap al vespre, els caputxins, acompanyats de la clerecia, dels jurats i del poble, es traslladaren, en processó, fins a l'ermita, portant el Santíssim.

El pare Arcàngel Alarcón encarregà l'adaptació de l'ermita a fra Serafí de Nàpols, que, a més, en fou el primer guardià. En unes notes biogràfiques, escrites per fra Miquel de Valladolid, novici a l'ermita de Sant Jeroni, hi diu que el pare Serafí fou realment l'ànima del convent de Sant Jeroni, ja que ell s'encarregà de dirigir les obres, de tenir cura de la Comunitat i de donar els primers ensenyaments als novicis. Era un místic. La seva vida estava dedicada a la pregària i a la penitència, alhora que vivia a fons el vot de pobresa, tant en el vestir com en el menjar ²⁰.

El convent es féu amb les almoines que recolliren els frares i sembla que hi treballaren alguns seglars. Era de reduïdes dimensions, amb unes cel·les molt petites, i com els eremitoris del Desert de Sarrià, aquestes estaven al ras, sense paret de tanca. La documentació fa esment de les incomoditats del lloc, on no tenien ni una infermeria, i a més no hi havia terra per cultivar hortalisses "pues todo eran piedras". Lluny de l'ermita, tenien un hort però també tenien molts problemes per cultivar-lo ²¹.

El pare Llorenç d'Osca, que acabava d'arribar d'Itàlia, anà a presidir la Comunitat i féu construir altres ermites al voltant de Sant Jeroni i Sant Llorenç. El Convent de Valls actuà com a noviciat de les diverses cases que els caputxins tenien a Catalunya i en fou mestre de novicis el dit pare Llorenç. Sota la seva tutela es formaren els pares Miquel de Valladolid, ja citat, i Jeroni de Sogorb, entre altres ²².

A l'ermita, habitualment, només hi havia deu religiosos perquè la casa era petita. L'any 1582 van venir a Valls diversos frares recol·lectes que havien estat expulsats de València i es feren caputxins. Degut a l'increment de la Comunitat i del poc espai de què disposaven, el noviciat es va traslladar a Barcelona ²³.

Malgrat la precarietat, ja esmentada, en què vivien els frares caputxins, ells no haguessin abandonat el convent de Sant Jeroni, si no hagués estat perquè el Concili Provincial Tarraconense de 1584, convocat i presidit per l'arquebisbe Antoni Agustí, prohibí la vida eremítica. Els caputxins foren invitats a abandonar les ermites i se'ls oferí la custòdia del Santuari de la Mare de Déu del Lledó. L'autorització fou signada per l'arquebisbe de Tarragona el juny de 1586. I, al cap de poc temps, es va acabar l'estada de la comunitat caputxina a les ermites de Sant Jeroni i Sant Llorenç, al cap de set anys d'haver-hi arribat.

No ens agradaria acabar aquest capítol sense esmentar un comentari molt curiós que recull la documentació caputxina, el qual ens fa intuir un cert recel entre alguna gent de Valls i els frares novinguts. Diu que alguns vallencs, per tal de provar la virtut dels religiosos, van escampar espines pel camí de Sant Jeroni, i amagant-se per no ser descoberts, observaven què feien els frares. Quan aquests es punxaven els peus (sempre

20. A.P.C.C. *Convento de Valls y Nuestra Señora del Lledó*.

21. A.P.C.C. *Ibidem*.

22. Rubí, B. (de) *Un segle de vida caputxina a Catalunya (1564-1664)* Barcelona 1977.

23. A.M.V. Informe inèdit escrit pel Sr. Joan Papell titulat *Informe sobre les ermites vallenques de Sant Jeroni i Sant Llorenç del Bosch*.

anaven descalços) no feien res més que treure's les espines alhora que lloar a Déu. Aquesta actitud, diuen els caputxins, va ésser un exemple molt edificant per als vallencs.²⁴.

6. La religió, la tradició.

L'ermita de Sant Jeroni celebrava des de molt antic, processons de pregàries per demanar la pluja, concretament des del 3.Març.1402.

Mentre els frares caputxins habitaren Sant Jeroni, es treia en processó la Verge del Lledó, la qual conduïen fins a aquesta ermita. El Pvre. Josep Grau, des de les pàgines del Setmanari "La Crònica de Valls", descriu poèticament el desenvolupament d'aquest peregrinatge:

ELS SALMS DEL MEU POBLE

Rogatives

Els meus ulls derramaren llàgrimes
pensant amb els dies de pregàreis
amb els dies de fondíssim dol de ma ciutat aimada.

Quan tot el poble's dirigeix cap a l'ermita
de S. Jeroni-i la multitud trista i
desconsolada caminava pels camins vells
de la montanya.

Amb els frares caputxins, els clergues
i el batlle-amb el Sant Crist i la Verge
del Lladó endolada.

.../...

Els recs secs, el marges sense verdor,
-les cisternes buides, els jardins mústics,
les fonts estroncades.

La terra patia de mal de set, els
arbres semblaven esquelets-la explanada
del camp tenia regust de desert.

.../...

El Sant Crist cobert d'un negre vel
presidia aquella professó de dolors, -aquell
Via-Crucis de llàgrimes.

.../...

Cantaven les lletanies dels Sants;-
centenars de llavis secs pronunciaven
amb veu famélica l'ore pro nobis.
Cantaven com Davit el Miserere-

24. A.P. C.C. *Convento de Valls y Nuestra Señora del Lledó.*

demanaven com ell perdó de ses faltes.

.../...

Assotaven ses espatlles, portaven creus
i cadenes, se donaven cops al pit,-
ploraven amb ulls fondos de misèria.

.../...

Era la professó dels miserables, la
professó dels famolencs;-era més que una
professó un enterrament, un dia de
difunts i dies irae.

.../...

La Verge del Lledó llençava dugues
llàgrimes compassives, -dugues llàgrimes
de misericòrdia s'escurrien per ses
galtes hermoses.

I aquelles dugues llàgrimes se convertien
en pluja; era el miracle de la sempre
excelsa, de la sempre compassiva
Madona, la Verge Caputxina.

Josep Grau, Pbre ²⁵.

L'any 1583, any de molta sequera, amb el concurs de gran part del poble, fou portada, l'11 de gener, la imatge a l'ermita, on es cantà un solemne ofici. Predicà el frare caputxí Sebastià Verdejo. L'endemà, segons les cròniques, plugué sis o set hores sense parar ²⁶.

Però, no tan sols es portaven a terme processons de rogatives demanant el benefici de la pluja, també s'acostumaven a fer processons solemnes cap a les dues ermites per demanar un temps més serè (quan hi havia un excés d'aigua) o pregant pel deslliurament d'una peste. Així mateix, per acord del Consell General de 22.Març.1562, s'establí que cada any, es faria una processó a l'ermita de St. Llorenç pel dia de St. Jordi i una altra a l'ermita de St. Jeroni pel dia de St. Macià:

“Item com en lo terme de la present vila de Valls haie dues hermites la una sota invocació del Benaurat Sant Gieronim y altra de Sant Llorens y no y ha ninguna diada designada per a anar-hi ab professo lo poble y lo son poch visitades si per so, si delliberara y determinara alguna diada pera quiscuna hermita y que les designi y anomeni.

.../...

Sobre la tercera proposició fou delliberat que quisquun any se vaje ab professo

25. Grau, Josep, Pvre: Els Salmes del meu Poble: Rogatives. Setmanari "La Crònica de Valls". 18.

26. Agost. 1917. N. 638.

Pont, j: "Les ermites de Sant Llorens i Sant Jeroni". Almanaque de Valls. Imprenta E. Castells. Valls, 1908. Pàg. 57-60.

a la hermita de Sant Llorens lo dia de Sant Jordi y a la hermita de Sant Hieronym lo dia de Sant Macià” 27.

Aquestes manifestacions de culte anaven acompanyades de festes populars o “romiatges”, que si bé al principi tenien un caire purament religiós, a poc a poc van anar adquirint un aire festiu que ofegava el sentit religiós inicial.

Aquesta transformació indignà les autoritats eclesiàstiques, fins el punt que l'Arquebisbe Francesc Armanyà i Font, des de la vila de La Selva, manà, l'any 1796, al Dr. Cessat, rector aleshores de Sant Joan, que donat que les festes a les ermites tan sols servien per profanar, ballar, menjar i beure en excés, es tanquessin i prohibí que s'hi celebrés missa i cap altra funció.

“En vista de los excesos recientemente cometidos en las ermitas de San Lorenzo y San Gerónimo, los cuales es de pensar que no se castigaran por la correspondiente justicia, para evitar otros, provengo a Vm. que disponga en la forma más propia sin comprometerse en litigios, que se cierren las puertas no solo de las dichas dos ermitas sino también de la de Sta. Magdalena...” 28

Tanmateix, l'ermita i els oficis foren restaurats al cap de dos anys, el 21. Maig. 1798, quan el mateix prelat, atenent les súpliques d'alguns veïns de Valls (els senyors Ignasi Ceses, Josep Ixart, Josep Arnet, Josep Morató, Joan Vinadé, Andreu Clariana i altres), autoritzà a través del mateix Dr. Cessat que, a l'estiu, la gent de la rodalia pogués oir la missa sense necessitat de desplaçar-se a la rectoral o a altres esglésies de la població. Una missiva datada el 19. Maig. 1798 enviada pel Degà de la Catedral de Tarragona al Dr. Cessat, ens comenta les gestions que s'estaven portant a terme a fi de reobrir les portes:

“Tarragona, 19 de Mayo de 1798

Querido amigo: Recibí y entregué las 7 libras, 10 sueldos que Vm. me remitió para los amigos Dn Domingo y Pujol, y se estan celebrando las misas.

El Magistral escribió no se alguien para reducir a Gallisá, me lo dixo el mismo, pero por ahora no se lo que se le respondió.; lo averiguaré, trataré el asunto con S.I. y escribiré a Vm. lo que corresponda practicarse.

S.I. se enfadó de la solicitud de esos de Valls de querer que se celebren las hermitas que ellos mismos habian pedido se cerrasen. V.C. pasa el memorial a informe de Vm. y ya verá conque prevenciones: entiendo que debe Vm. mirar y reflexionar bien lo que informa para que no se contradiga, con lo que informo en orden a aplicar las rentas de las hermitas y al mismo tiempo para no desocntentar a los interesados.

27. Llibre del Consell General. 1552/1577. Pàg. s/n.

28. Fons: Municipal
Secció: Adm. General
Sèrie: Càrrecs i acords
AHCV

Diviértese Vm. y disponga de su amigo.
 El Dean
 Sor.Ror. de Valls

Correspondència Dr. Cessat i Dean de Tarragona
 Secció: Església
 Sèrie: Sant Joan
 Sub-sèrie: Dr. Cessat
 Lligall: 51 Reg: 66 (Doc. 302)
 AHCV

Amb posterioritat, es tancaren les portes de Sant Llorens diverses vegades, ja fos per motius de guerres, ja per l'abandonament o desús de l'edifici. La família Pié, finalment, obtingué permís de l'Arquebisbe Bonet, l'any 1877, per poder celebrar missa. Un petit quadre col.locat sobre la pica d'aigua beneïda de dita ermita així ho recorda.

Abans de la Revolució de 1868 i de la desamortització dels terrenys, aquests i l'ermita eren administrats per l'organista Mossèn Antoni Mestres. Aquest acostumava d'encarregar les festes populars a Ramon Benaiges, més conegut per "Ramon lo Sereno".

La festa de Sant Llorenç se celebrava sempre en diumenge, generalment el següent al dia del Sant. Era anunciada a la vigília a la tarda amb música que donava el tomb als carrers de Valls acompanyada d'algunes noies vestides de blanc que portaven, en safates, les tradicionals coques ensucrades.

Des de les primeres hores del matí de l'endemà, anava arribant la gent en carros o a peu.

Començava la festa amb una tronada, seguida de la missa o ofici cantat. Sota el lledoner gegantí de la plaça, s'hi posaven tauletes de refresc i parades de melons i de síndries.

Per dinar, la concurrència s'escampava per la muntanya. A la tarda, hi feia cap gent de Picamoixons i començava "el ball de les Coques". L'orquestra tocava, entre altres balls, el fandango, un ball molt apreciat pels de Picamoixons.

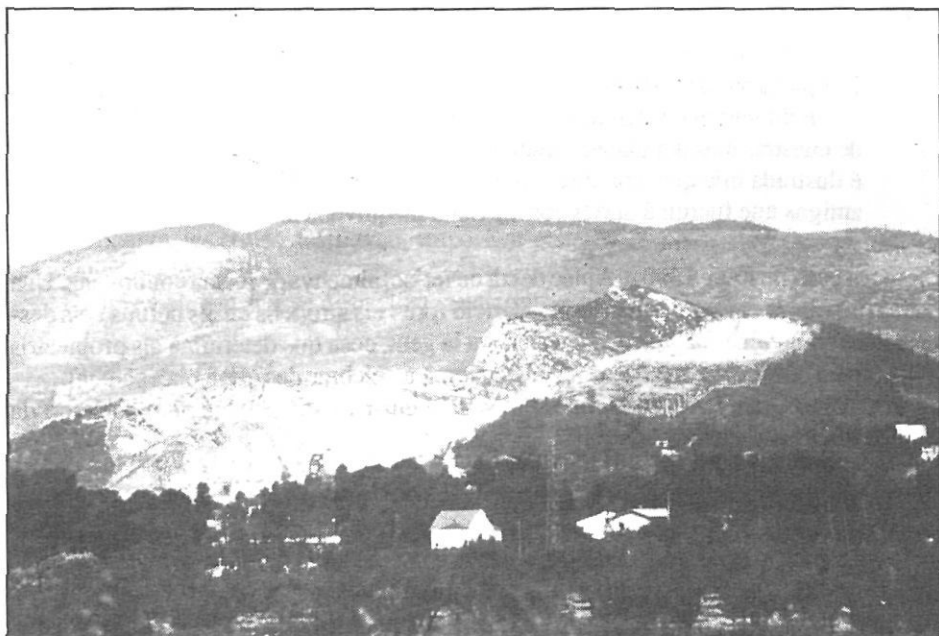
Es resava el rosari i es cantaven els Goigs. El mestre de Capella realçava les funcions dirigint la música dels oficis, escrivint algunes solfes per a un bon lluïment de les festes i ensenyant a tres o quatre nois a cantar des de la tribuna i al cor.

Així mateix, l'Ajuntament hi assistia acompanyat del gegant negre a l'ofici. La Corporació fou la que, al darrera de l'ermita, féu bastir una habitació per descansar i menjar els regidors i, a més, costejava tota la festa.

Transcorreguts els processos desamortitzadors, la família Pié passà a ser la propietària del lloc i la festa, amb algunes intermitències, va continuar celebrant-se.

Vivia, per aquells anys, un vallenc popular anomenat "Fatxoc" que tenia una propietat a prop de Sant Llorenç coneguda com a "Bosc de Fatxoc". Aquest personatge no hi faltava mai, a la festa, amb la gralla i, algunes vegades, amb uns gegants que obrava ell mateix. Alguns anys es ballà al Bosc de Fatxoc en competència amb Sant Llorenç.

Extret de "El Eco de Valls" el 15.Agost.1883, transcrivim la descripció de la festa d'aquell any:

Vista general de la Muntanya de la Vila i de la pedrera. (Foto: J. Castellet).

“Música, dulzainas y gigantes hechos exprofeso para la fiesta que reseñamos, acompañando una porción de niñas elegantemente vestidas de blanco, que ostentaban en ricos azafates la tradicional torta, recorrían las calles de esta ciudad el sábado por la tarde recordando á nuestros vecinos la fiesta de S. Lorenzo.

Amigos de estas tradiconales fiestas populares campestres, nos trasladamos el domingo á la ermita del Santo, situada en la sierra del Bosque y propiedad hoy de nuestro particular amigo don Francisco Pié. Por la mañana se celebró una misa cantada, cuya parte musical discretamente ejecutada, estuvo á cargo de la música que dirige don Juan Queralt (a)Nen. La concurrencia que asistió por la mañana al santo oficio vióse por la tarde consideráblemente aumentada por la numerosa población que veranea en nuestras casas de campo y por el resto de nuestros vecinos que dejaron materialmente desierta la ciudad.

En la plaza que hay frente al santuario y á la paternal sombra del corpulento y viejo almez, se bailaron tortas como de costumbre, abriendo la danza la simpática esposa del sr. Pié, á cuya circunstancia debióse el que se remataran al momento todas las tortas.

El aspecto que presentaba aquel sitio de recreo era por demas alegre y expansivo. Nuestras lindas menestralas y las elegantes y bellas señoritas, obsequiadas todas por la galanteria de los entusiasmados jóvenes, confundianse en bullicioso torbellino dando vueltas al compás de la música. Por los quebrados sendero de la montaña hormigueaban alegres comitivas yendo y viniendo y

completando un magnífico cuadro exhuberante de vida y poesía.

Por la noche hubo otro baile y de dispararon varios fuegos artificiales, que completaron los festejos.

Felicitemos cordialmente al Sr. Pié por su afición á conservar y fomentar una de nuestras mas populares y tradicionales fiestas; á su amable esposa y á su bella é ilustrada hija que, con discreta y fina galanteria obsequiaron á los numerosos amigos que fueron á darles con su visita inequívoca muestra de simpatia”²⁹.

Pels volts de l'any 1890, l'Aplec deixà de fer-se, almenys de forma continuada. Una de les principals causes d'aquesta desaparició foren els atropells en els cultius i els desperfectes en la mina d'aigua que ocasionava la gent, cosa que determinà als propietaris a deixar-ho córrer. Amb tot, l'any 1931 es tornà a celebrar de forma excepcional.

En Josep Grau, Pvre. va escriure l'any 1917 una narració poètica que ens descrivia l'aplec d'aquesta manera:

ELS SALMS DEL MEU POBLE

L'Ermita de Sant Llorenç

.../...

Abans, un dia l'any, tot era gatzara;
hi anava el jovent a passar-hi una tarde
florida.

Visitaven el Sant, li portaven qualche
ciri, ex-vots d'alguna prometensa.

.../...

L'ermita tota vibrava d'alegria, se
endiuementjava festosament, resplandia
amb les claretats dels ciris.

.../...

La gent no cabia a la Iglesia, la plaça
tampoc podia contindre-la, tot era gartzara,
tot era bullici.

.../...

Els jovers se deien jaculatòries d'amor a cau d'orella,
posaven el Sant, per testimoni de ses prometences.

.../...

Sota el gran lladoner abrigats del sol de mitja tarda,
s'hi cantava piosament el Sant Rosari

Els jovers se deien jaculatòries d'amor a cau d'orella,
posaven el Sant, per testimoni de ses prometences.

.../...

29. "La Crònica de Valls. " 14. Agost. 1931. N. 1363.

Sota el gran lladoner abrigats del sol de mitja tarda,
s'hi cantava piatosament el Sant Rosari.
Se cantaven els goigs del Sant, tot un poble responia
el rescoble.

Sota el ramatge del lladoner s'hi dansaven coques
ensucrades, tot el jovent ne tastava.

Quan el sol dolçament besava els turons de la
montanya, les colles desfilaven, emportant-se'n les
cançons i les rialles.

Callaven els músics, se despedien els clergues.

.../...

Josep Grau, pvre.³⁰

En Josep Pont, Pvre. ens assabenta que es va escriure un quadret de costums descrivint l'Aplec de Sant Llorenç, l'autor del qual era el poeta i escriptor en César Elías i que fou llegit pel seu creador al local de l'Associació d'Excursionistes de Barcelona³¹.

Així mateix, en Josep Grau (del qual hem transcrit en aquest capítol dues narracions poètiques dedicades a la Processó de Rogatives i a l'Aplec), completà aquesta trilogia amb un altre escrit dedicat a l'ermita de Sant Jeroni. (Anex 4)

Finalment, tan sols ens resta assenyalar que el poeta Ramon Roca i Sans, admirador de l'ermita de Sant Llorenç i del seu lledoner, expressà poèticament els seus sentiments amb aquests versos:

“Permet que jo't contempli, antich símbol de gloria,
tu mostres be que foren de rassa de gegant
la gent que aquí vivia, com veig també la historia
escrita en ton brancatge, d'un poble rich y gran.

Tu ets lo centinella que vetlla l'encontrada
Ahont mos pres dormen é hi tinch lo meu bressol,
Y tot quan jo venero, la font, la llar sagrada,
Hont per primer volta vegi la llum del sol”³².

7. Pedreres.

Segons informa Josep Pont i Dalmau a “Monografia de las hermitas de Sant Llorenç y Sant Jeroni”, el descobriment i l'explotació de les pedreres de Sant Llorenç es produí

30. Grau, Josep, Pvre: Els Salmes del meu Poble: L'ermita de Sant Llorenç. Setmanari “La Crònica de Valls”. 4. Agost. 1917. N. 636.

31. Pont i Dalmau, Josep Rvnt: “Monografia de les ermites...”

32. Pont, J. Pvre: “El lledoner de Sant Llorenç”. Almanaque de Valls. Imprenta E. Castells. Valls, 1908.

durant el segle passat; concretant encara més, ens explica que fou l'esposa de Francesc Pié qui l'any 1885, passejant per la muntanya de la Vila, recollí una pedra blanca, la qual fou examinada pel marbrista vallenc, Sr. Llagostera. Una vegada treballada i brunyida, donà un ric marbre blanc jaspiat de rosa.

No tan sols hi ha, al lloc, marbre blanc, sinó que també n'hi ha de negre i jaspiat de rosa, groc i morat ³³.

De la presència de marbre negre, ja se'n tenien notícies. Josep Pont anomena la portalada de l'església dels Caputxins; la casa del fabricant de teixits Albert Dasca i la pica del renta-mans de la sagristia de Sant Francesc, com a exemples de marbre negre procedent de Sant Llorenç; però l'explotació del marbre és més antiga.

A l'Arxiu Diocesà de Tarragona, es conserva el document d'encàrrec de feina realitzat pel mestre de fàbrica del Monestir de **San Miguel de los Reyes (Saragossa) als picapedrers vallencs Pere Ribera i Mestre Jeroni datat el 1629. (Anex 5)**

S'encomanava a aquests picapedrers l'arrencada i talla de 14 pedres de marbre negre, les quals havien de fer-se servir per a l'elaboració dels **sepulcres dels fundadors del monestir**. Així mateix, s'havien d'arrencar vuit pedres més per a vuit columnes, les quals **"an de ser de la mejor piedra de la cantera y muy negra i limpia"**.

El contracte estipula que el temps fixat per acabar la feina es dividia en dos lliuraments: el primer amb un període de temps que anava del 25 d'agost d'aquell any fins la diada de St. Miquel de setembre (29 de setembre), i la resta, del 25 d'agost al dia de Nadal. Totes les pedres havien de ser embarcades al port de Tarragona. Finalment, el contracte estipula el preu a pagar per la realització de la feina: **"per cada una de les vuit pedres que serveixi per les vuit columnes quince lliures y dita la demás perdra a rao de quatre reals lo palm"**.

Mostres de la pedra de San Llorens, les trobem a l'església de Sant Ignasi de Manresa i al convent de les Saleses de Barcelona, entre altres.

8. Sant Llorenç, present i futur.

La història més recent del conjunt històric de les ermites de Valls, ha vingut marcada per l'intent de recuperació de l'esmentat lloc per a la ciutat, promogut primer per l'Institut d'Estudis Vallencs i després a través de la Comissió de Sant Llorenç i Sant Jeroni i el canvi de propietat de la finca a favor dels titulars d'unes pedreres veïnes.

Des de feia molts anys, en diversos sectors de la ciutat, hi havia una certa preocupació per la degradació que estava sofrint la zona de les ermites, degut a l'acció de la pedrera, amb la paulatina pèrdua del patrimoni forestal i de la vegetació tradicional.

L'Institut d'Estudis Vallencs, el maig de 1983, sensible a aquesta problemàtica va fer un informe sobre l'estat de la qüestió i va proposar oficialment l'adquisició de les ermites de Sant Llorenç, Sant Jeroni i el seu entorn. Al cap d'un any, la mateixa institució tornà a adreçar-se a l'Ajuntament demanant accions urgents per salvaguardar la muntanya de la Vila i les ermites, de la destrucció.

33. "El Eco de Valls". 29. Març. 1885. N.27.

Façana de St. Llorenç. Estat actual (vista parcial) (Foto: X. Salat)

El setembre de 1984 se celebrà, a la seu de l'IEV, una taula rodona de caràcter públic sobre el tema "La pedrera de Picamoixons", on es posà de manifest novament la problemàtica de la zona, i l'Ajuntament, que també hi era present prengué el compromís de fer-ne un estudi a fons.

Arran de totes les accions empreses fins aleshores, el Consell directiu de l'IEV va fer gestions amb els propietaris de la zona de les ermites per estudiar la possible venda de la finca al municipi. La família Cantallops-Veciana, propietària del terreny on estan ubicades les ermites, de bon principi, va estar disposada a arribar a un acord perquè la finca passés a propietat municipal. Paral·lelament, es van mantenir contactes amb l'Agrupació de Veïns de Sant Llorenç per buscar la solució més adient per al futur de la zona.

Però el febrer de 1985, la família Cantallops-Veciana comunicà a l'Institut d'Estudis Vallencs que el Sr. Cots, propietari de la pedrera veïna a la seva finca, havia fet una

oferta per a l'adquisició de tot el terreny i de les ermites. Davant aquesta situació, es demanà un període de 15 dies per trobar alguna solució al problema.

El 15 de març es va fer una visita "in situ" amb totes les institucions i particulars interessats a salvaguardar les ermites; representants municipals, l'Arxiprest de l'Alt Camp, els propietaris amb els seus assessors, membres de l'Agrupació de Sant Llorenç i directius de l'Institut d'Estudis Vallencs. I s'estudiaren els possibles usos que la ciutat en podria fer, en cas de comprar-la.

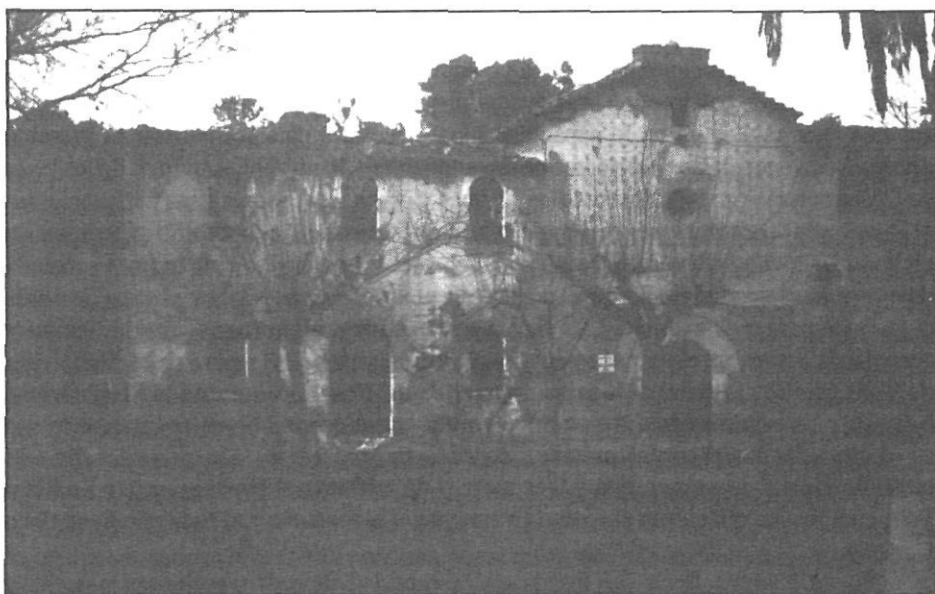
El Sr. Cots, conscient dels esforços que es feien perquè revertís a la ciutat la finca, va oferir quatre milions de pessetes per la compra immediata de la propietat. Tot i així, la família Cantallops-Veciana donava prioritat al municipi en la venda i estava disposada a fer una reducció del preu fins a un màxim de tres-cents mil pessetes sobre l'oferta privada. Davant d'aquesta situació, es van fer gestions perquè l'Ajuntament coordinés la compra de la finca amb aportacions públiques i privades. Però ja no s'hi va ser a temps, perquè, al cap de pocs dies, el 9 de maig, es rebia amb sorpresa la notícia que la Sra. Veciana havia signat l'opció de compra-venda de tota la finca al Sr. Cots, i trencaven així les converses i els esforços que s'havien fet des de la ciutat per retornar les ermites a l'ús públic. L'operació havia estat dirigida per l'advocat barceloní Sr. Dalmacio Moner. Segons els propietaris, el seu advocat havia comunicat telefònicament l'oferta de venda a l'Ajuntament, tal com s'havia acordat, a través del Sr. Alfred Pérez de Tudela, però sembla que aquesta oferta no es va arribar a presentar mai.

Es feren gestions demanant que es complissin els compromisos adquirits amb la ciutat, però no se'n va poder treure aigua clara.

Desestimada l'opció de negociar amb la família Cantallops-Veciana, s'iniciaren gestions amb el nou propietari, en què van intervenir personalment els Srs. Pau Nuet, Alcalde de Valls, i el Sr. Josep Gomis, President de la Diputació, per aconseguir la venda d'una part de la finca o, almenys, establir algun acord que permetés la recuperació i la intervenció pública en el patrimoni històric de les ermites. Les gestions foren totalment infructuoses.

El Sr. Cots va afirmar que tenia la intenció d'establir la seva pròpia vivenda al costat de l'ermita i volia restaurar l'església. A més, sorprenentment, va designar un capellà per a l'ermita, al marge de la Parròquia que és l'única que ho podia fer. L'Ajuntament, conscient de la problemàtica que s'havia generat amb la venda de les ermites, convocà una reunió per tractar la salvaguarda de Sant Llorenç, amb totes les parts afectades, tan públiques com privades, i es plantejà la defensa de la zona. Alhora donà a conèixer un estudi realitzat pels Serveis Tècnics Municipals, en el qual es recomanava la protecció de 56.690 m², la zona de les ermites, on es pretenia "impedir la realització d'aquells usos que puguin alterar l'ambient natural actual, tals com activitats extractives, tals d'arbres, introducció de conreus estranys, col·locació d'instal·lacions aèries que desfigurin el paisatge, etc". Com a resultat d'aquest estudi, el plenari del mes de maig de l'Ajuntament va prendre l'acord de declarar de protecció oficial tota la zona de Sant Llorenç, fent-ne inclusió expressa en el Pla General d'Ordenació Urbana del Terme Municipal de Valls i realitzant les inscripcions registrals corresponents.

Per donar més força a la reivindicació de salvaguarda de les ermites i portar unes accions més decidides, es va crear la Comissió de Sant Llorenç i Sant Jeroni, el dia 31

Façana de St. Llorenç. Estat actual. (Foto: X. Salat).

de maig, amb l'assistència de l'Ajuntament de Valls, de l'Arxiprestat, de la Fundació Ciutat de Valls, de l'Institut d'Estudis Vallencs i altres representacions, i de les agrupacions veïnals pròximes a Sant Llorenç, pertanyents a les partides del Burgà, Roma, el Secà, Sant Llorenç, el Bosc i la Vila, del terme municipal de Valls.

La Comissió va fer diverses reunions durant l'any 1985, però davant la impossibilitat d'aconseguir cap tipus d'acord amb el Sr. Cots per revitalitzar les ermites vallenques, les seves accions es van paraitzar, tot exigint l'actuació de les institucions -Generalitat i Ajuntament- responsables de fer complir les lleis i de deturar la degradació: legislació de mines, destrucció forestal i ambiental en una zona única al terme, límit a l'expansió desenfrenada, rehabilitació i seguretat dels camins públics, sorolls, pols i explosions desorbitants, etc.

Anex 1.

En la ciudad de Tarragona a los doce de Marzo de mil ochocientos setenta y dos. Ante mi Don pablo Antonio Miracle de Baldrich, notario del Colegio del Territorio de la Audiencia de Barcelona, domiciliado en la presente ciudad de Tarragona y testigos, comparecen en este acto, de una parte, el señor Don Tomas Jordan y Muñoz Alemir, juez de primera instancia de la presente ciudad, residente en la misma por razón de su cargo, empadronado en la calle de Mendez Nuñez, número doce, piso segundo según la cédula que exhibe a mi el notario, de edad que afirma ser de cincuenta y tres años y de estado viudo, y de otra.

Don Isidro Tarragó y Sanahuja, abogado, vecino de la villa de Valls, empadronado en la calle de Baldrich, número tres según la cédula que exhibe a mi el Notario, de edad

que afirma ser de cincuenta y un años y de estado casado.

De cuyo conocimiento, residencia y vecindad expresadas yo, el Notario, doy fe.

Y asegurando hallarse con la libre administración de sus bienes, en el pleno goce de sus derechos civiles y con la capacidad legal necesaria para formalizar la presente escritura de venta, han expuesto que de dador en estado de venta en virtud de las leyes de Desamortización, todos los predios rústicos y urbanos, censos y tasas pertenecientes al Estado y las corporaciones civiles de la Nación, se instruyó el oportuno expediente en dicho juzgado y escribanía de Don José Folch para la enagenación de la finca señalada en el inventario con el número mil ciento sesenta, **procedente del organista de Valls** cuya finca pasa a describirse. **Una tierra sembradura, algarrobos y un almez muy grande, de extensión cincuenta y cuatro céntimos, sita en el término de la citada villa de Valls, partida judicial de la misma y partida del Bosch, denominada San Llorens. Se halla enclavada en esta tierra una ermita y casa para el hermitaño, compuesta de planta baja con el corral, primer piso y desvan, conteniendo la casa y ermita una superficie de ciento cincuenta y tres metros de midante al Norte, Oeste y Sud con la finca número mil ciento cincuenta y nueve del inventario y al Este con Francisco Cadena.**

Que la descrita finca fue tasada en la cantidad de **mil trescientas pesetas y capitalizada en la de novecientas pesetas** y anunciada la subasta bajo el tipo de tasación tuvo esta efecto el día diez y siete de Marzo de mil ochocientos setenta, quedando el remate en favor del otro de los comparecientes Don Isidro Tarragó y Sanahuja como el mejor postor por la suma de **tres mil ochocientos setenta y cinco pesetas.**

Que aprobado el remate y adjudicada por la Junta Superior de Ventas de Bienes Nacionales en sesión de dieciocho de Junio de dicho año, mil ochocientos setenta, al Don Isidro Tarragó y Sanahuja, verificose por la oficina correspondiente la liquidación de cargos, resultando que no la afecta carga alguna y en su consecuencia, notificose dicha adjudicación al repetido Don Isidro Tarragó, quien verificó el pago del **primer plazo** importante a **ciento noventa y tres pesetas setenta y cinco céntimos** según resulta de la carta de pago expedida por el jefe de Caja de la Administración económica de esta Provincia con fecha veinte y nueve de Noviembre del año próximo pasado de **mil ochocientos setenta y uno** correspondiente al talón de cargo número seiscientos cuatro y del Registro parcial número ciento cinco, la que queda unida original a dicho expediente. Y en su virtud el referido Señor Juez, usando de la facultad que le concede el artículo ciento tres de la instrucción de treinta y uno de Mayo de mil ochocientos cincuenta y cinco, otorga:

Primero: Que en nombre de la Nación vende al referido Don Isidro Tarragó y Sanahuja la pieza de tierra descrita en el proemio de la presente por el mismo precio de **tres mil ochocientos setenta y cinco pesetas** porque le fue rematada y del que hay satisfecha **ciento noventa y tres pesetas setenta y cinco céntimos** importe del primer plazo y las **tres mil seiscientos ochenta y una pesetas veinte y cinco céntimos** que restan satisfacerse, deberá pagarlas el susodicho comprador en **diez y nueve plazos iguales al respecto de ciento noventa y tres pesetas, setenta y cinco céntimos** cada uno en los días veinte y nueve de Noviembre de cada uno de los años a saber, desde el presente de **mil ochocientos setenta y dos al mil ochocientos noventa, ambos inclusive.** Yo el Notario,

en atención a haberse confesado el recibo del primer plazo del precio de esta venta, he enterado a los otorgantes que queda libre de toda responsabilidad la finca vendida aunque se justificase no ser carta su entrega en todo o en parte, manifestando quedar enterados.

.../...

Sexto: Se advierte a las partes la obligación en que se encuentran de presentar esta escritura en el Registro de la Propiedad del partido de Valls para que sea inscrita como corresponde, sin cuyo requisito no podrá ser admitida ni demandado su cumplimiento en los juzgados y tribunales ordinarios o especiales, ni en los Consejos y Oficinas del Estado a no ser que se invocare por un tercero en apoyo de un derecho diferente que no dependa de este contrato y que el mismo no podrá tampoco oponerse ni perjudicar a tercero sino desde la fecha de su inscripción en dicho Registro al tenor de lo presente por la ley hipotecaria.

Así lo dice, otorga y firma su Señoría con el comprador a presencia de los testigos de este acto que lo son Don Jayme Ferrer y Vasallo y Don Eduardo Serrahima y Ricoma, vecinos de la presente quines afirman no tener excepción alguna para serlo.

Enterados por mi, el Notario, los señores otorgantes y los testigos del derecho que la ley les concede para leer esta escritura por si mismos o para oírmela leer, obtan por el segundo de dichos medios y leída por mí íntegramente, la aprueban todos de que doy fe.

Tomas Jordan

Isidro Tarragó

Eduardo Serrahima, testigo Jayme Ferrer, testigo

Pablo A. Miracle, Notario de Tarragona

Man. Notarial

Protocols-Tarragona

Notari: Pau A. Miracle

N.8330 e. 104

Inv. I f.n. 1160 F. 197

Arxiu de Tarragona

Anex 2.

En la ciudad de Tarragona a las doce de Marzo de mil ochocientos setenta y dos.

Ante mi Don Pablo Antonio Miracle de Baldrich, Notario del Colegio del Territorio de la Audiencia de Barcelona, domiciliado en la presente ciudad de Tarragona y testigos, comparecen en este acto, de una parte Don Isidro Tarragó y Sanahuja, abogado, vecino de la villa de Valls empadronado en la calle de Baldrich, número tres, según la cédula que exhibe a mi el Notario, de edad que afirma ser de cincuenta y un años y de estado casado, y de otro Don Eduardo Albafull y Freixas, del comercio, vecino de la ciudad de Reus, empadronado en la calle de Cenasals, número diez, según la cédula que también exhibe a mi el Notario, de edad que asegura ser de treinta y ocho años y de estado casado.

De conocer a los cuales doy fe así como la doy de su residencia, profesión y vecindad por el dicho de los propios otorgantes.

Y asegurando hallarse con la libre administración de sus bienes, necesaria para formalizar la presente escritura de venta perpétua, ha expuesto el nombrado Don Isidro Tarragó y Sanahuja.

Primero: Que de su espontánea voluntad vende perpétuamente al otro compareciente Don Edauro Albafull y Freixas, toda **aquella pieza de tierra sembradura, algarrobos y un almez muy grande, de extensión cincuenta y cuatro céntimos de jornal** o sean treinta y dos áreas ochenta y cinco centiáreas, sita en el término de la villa de Valls, partida judicial de la misma y partida del Bosch, denominada Sant Llorens. Se halla enclavada en esta tierra una ermita y casa para el hermitaño, compuesta de planta baja con corral, primer piso y desvan, conteniendo la casa y ermita una superficie de ciento cincuenta y tres metros de midante al Norte, Oeste y Sud con la finca número mil ciento cincuenta y nueve del inventario y al Este con Francisco Cadena. Dicha finca pertenece al diciente por venta perpétua que de la misma le otorgó el señor Don Tomas Jordan y Muñoz Alemir, Juez de primera instancia de este partido judicial a nombre de la Nación por ser procedente de una finca del organista de dicha villa de Valls y de la que se incautó el Estado en virtud de las leyes de Desamortización vigentes, hallándose, en consecuencia, señalada en el inventario con el número mil ciento sesenta, y anunciada a la subasta que tuvo efecto el día diez y siete de Marzo de mil ochocientos setenta, se remató y adjudicó por la Junta Superior de Ventas de Bienes Nacionales en sesión de diez y ocho de Junio de dicho año mil ochocientos setenta, en favor del diciente como a mejor postor, por la suma de tres mil ochocientos setenta y cinco pesetas, todo lo cual consta y con mayor extensión es de ver de la escritura que se otorgó y autoricé yo, el Notario, con esta fecha y poco antes de la otorgación de la presente, cuya copia se presentará al Registro de la Propiedad del Partido de Valls para que lo sea juntamente con la primera copia que de la presente se librára así mismo. Resulta además del calendario documento único que los otorgantes requeridos por mi, el Notario, han exhibido relativamente a la descrita finca, que esta fue adquirida a pagar veinte plazos iguales señalados por las leyes vigentes de Desamortización para la venta de los bienes del Clero a cuya clase se deja expuesto pertenece la finca de que se trata, de cuyos plazos solo satisfizo el diciente el primer plazo importante ciento noventa y tres pesetas setenta y cinco céntimos, debiendo satisfacer las restantes tres mil seiscientos ochenta y una pesetas, veinte y cinco céntimos en diez y nueve plazos iguales al respecto de ciento noventa y tres pesetas setenta y cinco céntimos cada uno en los días veinte y nueve de Noviembre de cada uno de los años a saber, desde el presente de mil ochocientos setenta y dos al mil ochocientos noventa, ambos inclusive, a cuya seguridad queda especialmente hipotecada la finca de que se trata.

SEGUNDO: Que esta venta perpétua la verifica el propio Don Isidro Tarragó y Sanahuja por el mismo precio de tres mil ochocientos setenta y cinco pesetas de las que en mano a ciento noventa y tres pesetas setenta y cinco céntimos confiesa recibirlas como las recibe de manos del comprador por dicho don Eduardo Albafull y Freixas en este acto, en monedas de oro, plata y calderilla que ha contado y hallándolas conformes después de examinadas y reconocidas a su satisfacción, las pasa a su poder de cuya entrega y recibo yo, el Notario, doy fe por haberse efectuado realmente a mi presencia y la de los testigos instrumentales y de cuya cantidad le otorga con la presente la más amplia y formal carta de pago, y las tres mil seiscientos ochenta y una pesetas veinte y cinco céntimos, que restan para completar el precio total de esta venta, se las retiene el susodicho comprador Albafull de voluntad del señor vendedor Tarragó para pagar al

Estado a sus respectivos vencimientos los diez y nueve plazos que aún se halla este acreditando según se dejó consignado en el capítulo antecedente.

TERCERO: Que esta venta perpétua la verifica el nombrado Don Isidro Tarragó y Sanahuja con los mismos pactos y condiciones que les fueron impuestos constantes en el más antes calendado contrato de cuyos pactos y condiciones declaro yo, el Notario, haber enterado al comprador Señor Albafull por lectura íntegra que de los mismos le he hecho.

CUARTO: Que en su virtud al referido Don Isidro Tarragó y Sanahuja transmite al comprador predicho Don Eduardo Albafull y Freixas la propiedd y dominio pleno de la descrita finca, con todas sus pertenencias, usos, derechos reales y personales y cuantos puedan corresponder a aquella sin reservación alguna para que la posea como venía poseyéndola el diciente quien se obliga a la evicción y saneamiento de este contrato siempre que convenga.

.../...

Así lo dicen y otorgan firmándolo de su mano a presencia de los testigos de este acto que lo son don Jayme Farrer y Vasallo y don Eduardo Serrahima y Ricoma, vecinos de la presente, quienes afirman no tener excepción alguna para serlo.

Enterados por mi, el Notario, los propios otorgantes y los testigos del derecho que la ley les concede para leer esta escritura por si mismos o para oírmela leer, obtan por el segundo de dichos medios y leida por mí íntegramente, la aprueban todos de que doy fe.

Isidro Tarragó

Jaime Ferrer, testigo

Eduardo Albafull

Eduardo Serrahima, testigo

Pablo A. Miracle, notario de Tarragona

Man. Notarial

Protocols-Tarragona

Notari: Pau A. Miracle

N. 8330 e. 108

Inv I f.n. 1160 F. 197

Arxiu de Tarragona

Anex 3.

En la ciudad de Tarragona, a los veinte y siete de Noviembre de mil ochocientos setenta y cinco.

Ante mi, Don Pablo Antonio Miracle de Baldrich, notario del Colegio del Territorio de la Audiencia de Barcelona, domiciliado en la presente ciudad de Tarragona y testigos, comparecen en este acto, de una parte, Don Eduardo Albafull y Freixas, del comercio, vecino de la ciudad de Reus, según la cédula personal que exhibe a mi, el Notario, de edad que afirma ser de cuarenta y tres años y de estado casado; y de otra.

Don Francisco Pie y Costas, profesor de Instrucción primaria y propietario, vecino de la Villa de Valls, según la cédula personal que asimismo exhibe a mí, el Notario, de edad que asegura ser de treinta y siete años y de estado casado con Doña Rosa Vives y Jaumejoan, vecina también de Valls, según la cédula que igualmente exhibe, sin profesión por razon de su sexo, de edad que asegura ser de treinta y tres años y de estado casada,

los dos consortes.

De conocer a los cuales doy fe, así como lo doy de su profesión, edad, estado y vecindad por lo que resulta de las cédulas personales exhibidas por los mismos.

Asegurando hallarse con la libre administración de sus bienes, con el pleno goce de sus derechos civiles y con la capacidad legal necesaria para formalizar la presente escritura de venta perpétua, ha expuesto el nombrado Don Eduardo Albalull y Freixas:

PRIMERO: Que de su espontánea voluntad, vende perpétuamente en favor de los otros comparecientes, los consortes Francisco Pie y Cortés y Rosa Vives y Jaumejoan, las fincas que a continuación se describen:

Primero, toda aquella pieza de tierra sembradura, algarrobos y un almez muy grande, de extensión cincuenta y quatro centimos de jornal o sean treinta y dos areas, ochenta y cinco centiáreas, sita en el término de la villa de Valls y partida del Bosch, denominada San Llorens. Se halla enclavada en esta tierra una ermita y casa para el hermitaño, compuesta de planta baja con corral, primer piso y desvan, conteniendo la casa y ermita una superficie de ciento cincuenta y tres metros. Lindante al Norte, Oeste y Sud con la finca número mil ciento cincuenta y nueve del inventario y al Este con Francisco Cadena.

Segundo: Toda aquella otra pieza de tierra, avellanos, olivos, viña y sembradura y yermo, de extensión un jornal cincuenta céntimos o sea, noventa y una áreas veinte y seis centiáreas sita en el término de dicha villa de Valls y partida Bosch, denominada San Llorens; lindante al Norte con José Coll, al Sud con Gaspar Trenchs, al Este con Magín Cortés y al Oeste con montes común.

Y tercero: Toda aquella otra pieza de tierra, regadío, viña, avellanos, algarrobos y yermo, de extensión cuatro jornales ochenta y cinco céntimos o sean, doscientas noventa y cinco áreas, siete centiáreas, sita en término de dicha villa de Valls y partida Bosch, conocida por San Llorens; lindante al Norte con Monte común..., al Sud con Magín Cortés, al Este con Francisco Cadena y al Oeste con la viuda de Francisco Morató.

Dichas fincas pertenecen al vendedor Don Eduardo Albalull y Freixas.

.../...

SEGUNDO: Que esta venta perpétua la verifica el propio Don Eduardo Albalull i Freixas por el mismo precio por el que las adquirió, o sea, por el de tres mil ochocientas setenta y cinco pesetas la finca descrita de número primero; por el de mil quinetans pesetas la descrita bajo número segundo y por el de seis mil setecientas cincuenta pesetas la descrita bajo número tercero, cuyas cantidades en junto ascienden a las de doce mil ciento veinte y cinco pesetas,...

.../...

Así lo dicen y otorgan afirmandolo todos de su mano y a presencia de los testigos de este acta que los son Don Agustín Sandoval y Badia y don Ramon Mestre y Malet, vecinos de la presente, quienes aseguran no tener excepción alguna para serlo. Enterados por mí, aseguran no tener excepción alguna para serlo. Enterador por mí, el Notario, los propios señores otorgantes y los testigos del derecho que la ley les concede para leer esta escritura por sí mismos o para oírmela leer, optan por el segundo medio y leída por mí íntegramente, la aprueban todos, de que doy fe.

Eduardo Albafull
Agustín Sandoval, testigo
Ramon Mestre, testigo
Pablo A. Miracle, Notario de Tarragona

Francisco Pie
Rosa Vives de Pie

Man. Notarial
Protocols-Tarragona
Notari: Pau A. Miracle
N. 8342 e. 392
Any 1875 T.3
Arxiu de Tarragona

Anex 4.

COBLAS EN ALABANSA DEL GLORIÓS Y BENVENTURAT MÀRTIR SANT LLORENS

Cantarem ta santedat
 de Vos martir glorios
 Sant Llorens de Déu amat
 a Jesus pregau per nos
 Espanyol sou de nació
 y de Huesca natural
 foreu fill de Orenció
 home sant molt principal
 de Paciència haveu nat
 dona santa com sou vos: etc.
 Vostres pares, quan nasquereu,
 Llorens per nom vos posareu
 de llorer lo nom tinguereu
 que santament vos donaren;
 Ab lo qual heu alcansat
 una gran victoria en Vos: etc.
 Per Sant Sixto segon apa
 foreu Vos constituhit
 al Sant Ordre de Diaca
 per servir a Jesucrist
 Visquéreu ab santedat
 en Roma molt virtuos: etc.
 Quant Vos vereu caminar
 al Papa Sixto al torment,
 de cor li vareu pregar
 y suplicar humilment:
 Pare meu y molt amat,
 ¿sens lo fill partireu Vos? etc.

Lo Sant Pare respongué:
 Amat meu y Sant Ministre,
 dins tres dias, tingau fe,
 sereu en torment horrible
 Los diners ab brevetat
 repartiu los molt joyos: etc.
 De la Iglesia lo tresor
 també se os va encomanar,
 ornaments de plata y or
 que serviran per lo altar;
 Tot als pobres ho haveu dat,
 com a majordom zelós: etc.
 Ayrats los tirans volien
 quels donasseu lo tresor,
 sino vos tormentarian
 ab gran pena y cruel dolor;
 Ab cadenas fort lligat
 en presó sou estat Vos: etc.
 Grans rigors en Vos usaren
 los tirans molt irritats,
 quant las carns vos assotaren
 ab cordills de plom capsats;
 Pintas de ferro han usat
 per llagar lo vostre cos: etc.
 En graellas vos posaren,
 donant vos cruel torment,
 ab gran foch allí os cremaren
 davant de tota la gent;

Un Angel fonch enviat
 per a donarvos socós: etc.
 ¿Qui pot dir lo gran torment
 que la graella os donava,
 fonch ferro tant ardent,
 que cruelment vos cremava?
 Vostre cos era abrasat,
 pero Vos erau ditxós: etc.
 Cremant sobre la graella,
 al Tirà vareu parlar
 ab veu clara y sense mella:
 Ja so cuyt, be'm pots menjar:
 Gíram del altre costat,
 Cremes ja del tot mon cos: etc.
 Vostre cos ja sepultat
 usa de gran cortesia ab un Sant apedregat,
 que Esteve per nom tenia;

Donantli lo dret costat,
 puig primer molí que Vos: etc.
 Varios miracles obrareu
 invocant lo nom de Deu;
 de la vista a molts curareu
 ab lo senyal de la Creu;
 contra incendis advocat,
 protecció esperam de Vos:
 Sant Llorens de Deu amat,
 a Jesús pregau per nos.

TORNADA

Puig lo cel heu alcalsat,
 Espanyol molt gloriós:
 Sant Llorens de Deu amat,
 a Jesus pregau per nos.

N. Levita Laurentius bonum opus operatus est
 n. Qui per signum Crucis coecos illuminavit.

OREMUS

Da nobis, quoesumus, omnipotens Deus, vitiorum nostrorum flammas extinguere,
 qui beato Laurentio tribuisti tormentorum suorum incendia superare. Per Christum
 Dominum nostrum R Amen.

Barcelona: Estampa dels Hereus de la V. Pla, Princesa, 8.- 1901.

Anex 5.

ELS SALMS DEL MEU POBLE

Sant Geroni

Benaurat sigui qui mirant-vos, runes
 sagrades, anyori el temps de la vellesa.
 I sospiri pel temps en que aqueixa ermita
 era un niu preuadíssim.
 Un niu on hi cantaven arcangels i
 serafins.
 I cada dia s'hi alçava la Hostia santa.
 I set religiosos hi feien vida emitana.
 Benaurat qui pogué veure les seves
 barbes blanques.
 I qui pogué besar els cordons dels seus
 hàbits.
 I pogué sentir els sermons del pare
 Serafí de Nàpols.

I pogué resar mentres ells resaven.
 Ditxós qui pogué xupar la poesia de
 la muntanya.
 Quan semblava un rusc d'abelles.
 Quan la campana de la ermita vibrava
 d'alegria.
 Quan els pastors de la muntanya, deixant
 els remats, devotament hi anaven.
 Quan les pastores i sagales hi portaven
 poms de flors boscanes.
 I el frare llec donava idilicament beure
 a les ramades.
 Oh, runes de la muntanya, sou els penitents
 centenaris del desert, sou l'eco d'un
 temps d'anyorança.
 Sou brots de llorer que aneu musteguint-se,
 sou flors de muntanya que aneu
 enfullant-se.
 Sou un incenser apagat de mística poesia,
 una arpa dolcíssima amb ses cordes
 trencades.
 Oh, runes sagrades, ja no sentiú els remors
 d'oracions ni l'olor d'incens a les
 grans diades.
 Ni el pastor ve a visitar-vos, ni la pastora
 a enjoyar-vos amb flors boscanes.
 No doneu soplug els dies de pluja al
 pagés de la encontrada, ni li serviu de
 racó els dies de grans frets i de ventades.
 La vostra cisterna ont se abeuraven
 els anyells está aixuta, la campana que
 cantava joyosament está exilada.
 ¡Oh muntanya de la vila! ont son les
 abelles d'aqueix rusc dolcíssim? ont son
 els rossinyols d'aquesta gàbia?
 ¡Oh runes ermitanes! ont son els teus
 senzills retaules, ont els Sants de fusta
 d'olor que suplujaves?
 ¡Oh Ermita de Sant Geroni! tres aprets
 ungides d'incens i d'oracions van enrunant-se,
 el llargandaix hi fa'l seu cau, els
 esbarssers van envolcallant-les.
 ¡Oh Ermita de Sant Geroni! tes pedres
 van cayent d'una a una.

Quan la última caigui s'haurá esfumat
la poesia de la muntanya.
Josep Grau, Pbre.

“La Crónica de Valls”
29. Setembre.1917 N.644

Anex 6.

Contracte per suministrar 14 pedres al Monestir de San Miguel de los Reyes de la Pedrera de l'Ermita de Sant Llorenç. 1629

Die XV. Agost 1629. Vallibus

Pacte fet i firmat per y entre lo... mestre de la fabrica que de present fa lo convent del monestir de S. Miguel de los Reyes, dels sepulcres per als fundadors de dit monestir, de una part, i el mestre Pere Ribera i Mestre Jeroni, pedrapiquers i mestres de cases de la present vila de Valls.

... las quals pedres s'han de arrencar de la pedrera del terme de Valls de la Hermita de San Llorens que vulgarment se diu la pedrera del llisor negre y, a mes de les 14 pedres que estan contengudes en sinc partides del dit paper, s'han de arrencar també, vuit pedres per a vuit columnes cada columna tota de una peça y de llargària de onze palms catalans y de un palm y mig de gordura cada una delles de tal manera que quan las ditas pedras sian obrades, sesian del dit tamany de onze palms catalans de llarg y palm y mig de ample.

.../...

Duració del treball:

... de aquí a St. Miquel de Setembre propvinent. s'han de portar quatre carretades de dita pedra al port de la ciutat de Tarragona... y tota la restant pedra de aquí al dia de Nadal propvinent.

.../...

Preu:

... per cada una de les vuit pedres que serveixi per les vuit columnes, quince lliures y dita la demás pedra a rao de quatre reals lo palm.

Explicacions entorn a la talla de les pedres fetes en castellà

Una piedra negra de la más negra en la cantera de la Villa de Valls, a la ermita de San Lorenzo de tres palmos y medio en cuadro, y de grueso a de tener dos palmos y estos an de ser palmos valencianos y de la mano y lo señalado en este papel— 1 piedra.

An de arrancar cuatro piedras negras como las de arriba y de la misma cantera, cargos cada una tres palmos y medio, palmo valenciano y gruesas en cuadro cada una, palmo y medio— 4 piedras.

An se derrancar quatro piedras negras cada una tenga tres palmos y medio, gruesas cada una dos palmos en cuadro— 4 piedras.

An se de arrancar tres piedras de las mismas largas cada una, tres palmos gruesas y cuadradas cada una, palmo y medio.— 3 piedras.

An se de arrancar dos piedras de las mismas largas cada una, tres palmos gruesas cada una, dos plamos ecuadro— 2 piedras.

An de arrancar ocho piedras para ocho columnas de la mano queda una traçada en un papel que lo emos firmado los dos y los an de ser de la mejor piedra de la cantera y muy negra i limpia.

Valls, processos

C/74 N. 418

Arxiu Diocesà de Tarragona

Bibliografia

- JOT: Els històrics ermitoris vallencs en perill. Cultura. Juny-85. Pàg. 18.
- J.M. M: Valls quiere salvar la vieja ermita de Sant Llorenç. Diario Español, 4-Abril-1985.
- Moragas, Fidel de: L'antigua universitat de Valls. Valls-1914.
- Gras y Elias, Francisco: Historia de las ermitas del Arzobispado de Tarragona. Reus, 1909. Pàg. 71.
- Pont i Dalmau, Josep, pvre.: Monografia de las hermitas de Sant Llorens y Sant Geroni del terme de Valls. Valls, 1892. Imprenta "La Catalana".
- Informe sobre les ermites vallenques de Sant Jeroni i Sant Llorenç del Bosch.
- Fitxa del Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya.
- Rovira i Gómez, Salvador J.: La desamortització de Madoz a la província de Tarragona. Pub de la Dip. de Tarragona, 1987.
- Efemerides. "La Crónica de Valls". 21.Gener.1928 N. 1175.
- Ajuntament de Valls: Expedient per a la Catalogació preventiva de les ermites de Sant Jeroni i Sant Llorenç i dels terrenys on se situen. Maig, 1985.
- Pont, J, pvre.: Les ermites de Sant Llorens y Sant Geroni. Almanaque de Valls. Valls, 1908. Imprenta E. Castells.
- Pont, J: El lladoner de Sant Llorens. Almanaque de Valls. Valls, 1908. Imprenta E Castells.